

DİJİTAL ÇAĞDA ARAP EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI VE TERCÜME SORUNLARI

✿ Arapça Ve Türkçe Dijital Arap Edebiyatı alıŐmaları ✿

EDITÖR

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Derviş MÜEZZİN

YAZARLAR

Ahmet Derviş MÜEZZİN

Roula ALHAMDO

İlyas HAZNEVÎ

Recep ÇELİK

Ahmad Muhammed SABONÎ

Burak ERĐİ

Sonçağ Akademi Yayınları

Ankara 2022

Kitabın Adı: Dijital Çağda Arap Edebiyatı Araştırmaları Ve Tercüme Sorunları.

Editör: Dr. Öğr. Üyesi. Ahmet Derviş MÜEZZİN
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
moazen.ahmad@gmail.com

Yazar: Dr. Ahmet Derviş MÜEZZİN/
Recep ÇELİK / Roula ALHAMDO /
Ahmad SABOUNI / İlyas HAZNEVİ /
Burak ERGİ.

Kapak: Ceyda ŞEREFLİOĞLU

1. Baskı: Temmuz 2022

ISBN: 978-625-8321-26-5

Yayın No: 1631

اسم الكتاب: مشكلات دراسة الأدب العربي وترجمته في العصر الرقمي.

تحرير: الدكتور أحمد درويش مؤذن
البريد الإلكتروني:
moazen.ahmad@gmail.com

أستاذ مساعد في قسم اللغة العربية وبلغتها
وقسم الترجمة إلى اللغة العربية بجامعة 19 مايو
في مدينة سامسون، تركيا.

تأليف: د. أحمد درويش مؤذن/رجب جليك/ رولا
الحمود/أحمد محمد صابوني/إلياس خزنوي/
براق أركي.

الطبعة الأولى، 1443/2022
سامسون، أنقرة، تركيا

ردمك: 978-625-8321-26-5
رقم شهادة النشر: 1631

دار النشر: صون جاغ للنشر الأكاديمي
جميع الحقوق محفوظة، ولا يسمح بإعادة
إصدار هذا الكتاب أو نقله أو تقسيمه في أي
شكل أو وسيلة سواء أكانت إلكترونية أو
بالطباعة إلا بإذن خطي من المحرر.

© Tüm hakları editöre aittir. Editörün izni alınmadan kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, çoğaltılması yapılamaz. Yalnızca kaynak gösterilerek kullanılabilir.

SONÇAĞ AKADEMİ

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı No.: 48/49 İskitler 06070 ANKARA
T / (312) 341 36 67 - GSM / (533) 093 78 64
www.soncagyayincilik.com.tr / soncagyayincilik@gmail.com
Yayıncı Sertifika Numarası: 47865

BASKI VE CİLT MERKEZİ

uzun dijital
MATBAA

UZUN DİJİTAL MATBAA, SONÇAĞ YAYINCILIK MATBAACILIK TESCİLLİ MARKASIDIR.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı No.: 48/48 İskitler 06070 ANKARA
T / (312) 341 36 67
www.uzundijital.com / uzun@uzundijital.com

İTHAF

*Her türlü ortamda Edebiyatı bir iyileştirme ve ilerleme aracı olarak
gören azimli yüreklere...*

*Dijitalleşme ve sürati yaşayan eğitim çağındaki her yürekte yeşeren
bir filiz olması dileğiyle...*

*Edebiyatı gelecek nesillerin yolunu aydınlatan bir meşale olarak gören
herkese en içten duygularımızla...*

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM: MODERN ÇAĞDA ARAP EDEBİYATI: KÖKENİ, GELİŞİMİ VE ÖNEMİ.....	5
Özet:	7
Giriş.....	8
1.1. Dil Edebiyatı Kavramı.....	8
1.2. Arap Edebiyatında Modern Dönem Kavramı.....	12
2. Modern Çağda Arap Edebiyatının Ortaya Çıkışı.....	15
2.1. Modern Öncesi Dönem.....	15
2.2. Modern Çağın Başlangıcı.....	17
2.3. Modern Arap Edebiyatı Ve Mirası.....	21
3. Modern Çağda Arap Edebiyatının Gelişimi.....	23
3.1. Nicelik Yönünden Modern Arap Edebiyatının Gelişimi.....	23
3.2. Nitelik Yönünden Modern Arap Edebiyatının Gelişimi.....	27
3.3. Modern Arap Edebiyatının Sunum Ve Dijital Açısından Gelişimi.....	31
4. Modern Çağda Edebiyat Ekolleri.....	33
4.1. Klasik Ekol.....	33
4.2. Yaratıcı Roman Ekolü.....	38
4.3. Gerçeklik Ekolü.....	42
4.4. Sembolizm Ekolü.....	45
5. Şiir ve Nesirden Örnekler.....	47
5.1. Modern Edebiyatın Şiir Örnekleri.....	47
5.2. Modern Edebiyatın Nesir Örnekleri.....	50
6. Modern Edebiyatın Kendini İspatlaması, Olay Yaratmadaki Etkisi Ve Gurbet Olgusu	53
6.1. Edebiyat Kendini İspatlamadır.....	53

6.2. Çağdaş Edebiyat Ve Konuşma Sanatı.....	55
6.3. Yabancılaşma Ve Çağdaş Edebiyat.....	56
7. Sonuç.....	57
8. Kaynakça.....	59
İKİNCİ BÖLÜM: DİJİTAL ÇAĞDA ARAP EDEBİYATINI İNCELEMELER, SORUNLAR VE ÇÖZÜMLER.....	63
Özet:	65
1. Giriş.....	67
2. Dijital Çağda Arap Edebiyatı Kavramı.....	68
3. Dijital Ve Dijital Öncesi Arap Edebiyatı Arasındaki Fark.....	71
4. Dijital Çağda Edebiyat Sanatları.....	76
4.1. Dijital Roman.....	77
4.2. Dijital Şiir.....	79
4.3. Dijital Tiyatro.....	82
5. Edebi Sanatların Sergilenmesindeki Sorunlar.....	88
6. Dijital Edebi Metni Anlamak İçin Önerilen Çözümler.....	91
7. Sonuç.....	93
8. Kaynakça.....	95
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: DİJİTAL ARAP EDEBİYATI, GERÇEKLIK VE ÇAĞIN ZORLUKLARI.....	99
Özet:	101
1. Giriş.....	103
1.1. Dijital Edebiyat Kavramı.....	104
1.2. Dijital Edebiyatın Doğuşu.....	105
1.3. Dijital Edebiyatın Özellikleri.....	107
1.3.1. Yaygınlaşması.....	108
1.3.2. Etkileşimi.....	109
2. Dijital Arap Edebiyatı.....	111

2.1. Günümüzde Dijital Arap Edebiyatı Kavramı.....	111
2.2. Kağıt Ve Basılı Ortamda Arap Edebiyatı.....	112
2.3. Dijital Dönemde Arap Edebiyatı Ve Özellikleri.....	114
3. Dijital Arap Edebiyatının Gerçekliği Ve Zorlukları.....	116
3.1. Teknolojik Zorluklar.....	117
3.2. Ekonomik Zorluklar.....	118
3.3. Her Yeniye Dair Korku.....	119
3.4. Kaynak Kıtlığı.....	120
3.5. Bilgisayar Okur Yazarlığı.....	122
4. Kabul Ve Ret Arasındaki Dijital Arap Edebiyatı.....	124
5. Sonuç.....	127
6. Kaynakça.....	128
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: DİJİTAL ÇAĞDA ARAP	
EDEBİYATI ÇALIŞMALARINI VE EĞİTİMİ, ÖNERİLER VE	
ÇÖZÜMLER.....	5
Özet:	7
Giriş.....	9
1. Dijital Çağda Arap Edebiyatının Anlamı.....	9
2. Arap Edebiyatının Dijital Çağ Bağlamında Geldiği Tarihsel Süreç.....	11
3. Dijital Arap Edebiyatı Çalışmaları.....	15
4. Dijital Çağdaki Arap Edebiyatı Çalışmalarının Avantajları.....	18
5. Dijital Çağdaki Arap Edebiyatı Çalışmalarının Dezavantajları.....	19
6. Dijital Çağda Arap Edebiyatı Çalışmalarında Karşılaşılan Sorunlar.....	21
6.1. Öğrencinin Karşılaştığı Sorunlar.....	21
6.2. Öğretmenin Karşılaştığı Sorunlar.....	22
6.3. Okul, Müfredat Ve Diğer Sorunlar.....	22
7. İyileştirme Önerileri.....	23

Sonuç.....	26
Kaynakça.....	27
BEŞİNCİ BÖLÜM: MODERN ÇAĞDA ARAP EDEBİYATININ GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE NESİR ÖRNEKLERİYLE TERCÜME SORUNLARI.....	31
Özet:	32
Giriş.....	34
1.1. Problem Alanı Ve Çalışmanın Önemi.....	34
1.2. Çalışmanın Hedefleri.....	34
1.3. Çalışmanın Çözüm aradığı Sorular.....	35
1.4. Çalışmanın Yöntemi.....	35
1.5. Araştırma Grubu.....	35
2. Küreselleşen Dünya’da Diller Arası Diyalog ve Tercüme.....	36
3. Metin Karşılaştırmaları.....	42
3.1. Kus b. Saide b. Amr el-İyâdî’nin (ö.600) Hutbesinden Bir Kesit.....	43
3.2. Abdurrahman Rafet Paşa’nın (ö.1986) <i>Sahabenin Hayatından</i> Kesitler’i.....	48
4. Anket Sonuçları ve Değerlendirme.....	50
Sonuç.....	56
Kaynakça.....	57

Editör Giriş Yazısı

Giriş

Her biçimiyle teknoloji, hızlı ve tempolu bu çağda temel ve önemli bir özelliktir. Bu özellik sadece bir seçenektir ibaret değil aksine; özellikle bu modern çağdaki Arap edebiyatı literatürünün tercümesi sırasında, bu literatürün incelenmesini ve sorunlarının bilinmesini de gerektirecek şekilde çağdaş yaşamla iç içe geçmiştir.

Arap edebiyatının edebi gelişmeler üzerindeki etkisi konusunda, Ürdünlü bir araştırmacı ve romancı olan araştırmacı Mohammed Sanajleh, insanın gerçek dünyasından kendi sanal dünyasına dönüşümünün tarihsel ve önemli anlarını ifade etmek için bugün dünyanın yeni bir edebiyata ihtiyacı olduğuna işaret etmektedir. Ve “klasik dijital edebiyat” teriminin ortaya çıkışı, eleştirmenlerin ve yazarların bu dijital çağda üretilen yeni edebi eserlerin isimlendirilmesinde içine düştükleri kafa karışıklığının bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve bu da onları “dijital roman” “dijital tiyatro”, “dijital şiir” ve “dijital edebiyat” gibi geleneksel isimleri kullanmaya sevk etmiştir.

Buna göre dijital çağda özellikle Arap edebiyatı yazarının, edebi çalışmalarının mümkün olan en fazla sayıda okuyucuya ulaşabilmesi için edebi yeteneğinin yanı sıra teknik bir yeteneğe de sahip olması gerekmektedir. Çünkü bugün yazı kavramı geçmişte olduğundan çok farklıdır. Bir araştırmacı bugün nesir veya şiir hakkında düşündüklerini yazmak için “Word” programı ve bir bilgisayardan âzâde kalamamaktadır. Sanki bugünün küresel kütüphaneleri de araştırma ve yazma sırasındaki kâğıt kitaptan elektronik kitaba geçişte bu sorunun farkına varmışlardır. Böylece her araştırmacının elindeki kâğıt kitaplara güvenmek yerine yazarken güvendiği bir dijital kütüphaneye sahip olması zorunlu hale gelmiştir.

Araştırmacı Jamil Hamdaoui, “Teori ve Uygulama Arasında Dijital Edebiyat” adlı kitabında dijital edebiyatın günümüzde yeni

olmadığına dijital edebiyatın, bilgisayarların ortaya çıkışından önce ortaya çıktığına dikkat çekmektedir. Bu fikrini geçmişte edebiyatın bilgisayar dışındaki film, sinema, televizyon, tiyatro ve diğerleri gibi teknik medya ile ilişkili olması ile gerekçelendirmiştir. Ancak, dijital literatürde, fikri mülkiyet haklarını korumanın zorluğuna yansıyan bazı olumsuzluklar olsa da bazı araştırmacılar kitaplar ve gazeteler gibi geleneksel medya aracılığıyla iletilen klasik edebiyattaki muadillerine kıyasla bunun için birçok olumlu şeyler zikretmişlerdir. Dijital edebiyat, internet üzerinden iletişimin kolaylığı ve hızı için edebiyatın yayılmasını artırabilir ve “podcast’ler” aracılığıyla sesli ve okuma literatürünün etkileşimli özelliğine ek olarak ses, video ve “infografikler” ve diğer teknolojiler ile teknik etkileşimin avantajlarını arttırabilir.

Dijital edebiyat 1980’lerin ortalarında Amerika Birleşik Devletleri’nde daha sonra Arap ülkelerine ulaşan bir yayılım göstermiş, biçim, özellik ve sanatsal yönleriyle çeşitlenmiştir. Bununla birlikte bu kitapta sunmaya ve tartışmaya çalışacağımız bu edebiyatın ele alınması gereken sorunları ve zorlukları vardır. Üstelik bu sanatın olgunluk ve mükemmellik aşamasına ulaşması için etrafındaki çalışmalar hala zayıf olup kolektif ve kurumsal çabalar gerektirmektedir.

Dijital Arap edebiyatını “İster bilgisayardan, ister akıllı cihazlardan, ister İnternet aracılığıyla çeşitli yollarla elde edilebilen teknolojileri, üretim sürecinde bu eserlerin ortaya çıkması için kullanan edebiyat” olarak tanımlayabiliriz. Bu çalışmalar, elektronik ortamda -basılı olsun veya olmasın- ancak internet aracılığıyla edebi değerini korurken birçok sayıda okuyucuya da ulaşmaktadır. Buna göre, kendimizi bu dijital literatürü çevreleyen bazı sorunlar ve çözüm önerileri çalışmalarının karşısında bulabiliriz. Bu çalışmalar esnasında bazı sorunlar yaşanmakta olup kimisi bugünkü teknik özellikler vesilesiyle, kimisi de çevresindeki toplumun algısına göre toplumsal

bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu Arap edebiyatının özellikle Türk diline tercüme edilmesi sorununun da çok farkında değiliz çünkü Arap dilinin kendine has bir varlığı ve Türkçeden farklı yapıları bulunmaktadır. Örneğin: Türkçede müennes alameti bulunmamaktadır. Gramer kurallarındaki köklü farklılık, kelimenin gerçek anlamının anlaşılmasına gölge düşürür ve anlamını hiç değiştirmese bile parlaklığını kaybetmiş normal bir cümle gibi görünmesine sebep olur. Arapçada, Türkçede eş anlamlısı olmayan kelimeler bulunmaktadır. Bunlar dilsel yaklaşımla ele alındığında metnin tercüme dilde estetiğini ve anlamsal boyutlarını kaybetmesine neden olur ve daha birçok sorun ve zorlukla karşı karşıya bırakabilir.

Burada bazı sorular akla gelmektedir. Mesela modern çağda ya da sözde dijital çağda Arap edebiyatı geçmişte olduğu gibi performans seviyesini korudu mu, yoksa teknoloji çağında bu niteliksel sıçrama ile gelişerek yeni nesle yakınladı mı? Dijital Arap edebiyatı kavramı nedir ve sanatları, özellikleri ve sorunları nelerdir? Bugünkü gerçekliği, zorlukları ve sorunları nedir? Modern çağda bu edebiyatın ortaya çıkışı, gelişimi ve dijital edebiyata dönüşümü nasıl olmuştur? Bu literatürü Türkçeye çevirirken karşılaştığımız sorunlar ve zorluklar nelerdir?

Bu soruları aşağıdaki araştırma maddeleri ile cevaplamaya çalıştık:

- Modern Çağda Arap Edebiyatı, Kökeni Ve Gelişimi (Arapça).
- Dijital Çağda Arap Edebiyatını İncelemek, Sorunlar Ve Çözümler (Arapça).
- Arap Dijital Edebiyatı, Gerçekliği Ve Çağın Zorlukları (Arapça).
- Dijital Çağda Arap Edebiyatı Çalışmaları Ve Eğitimi, Öneriler Ve Çözümler (Türkçe).

- Modern Çağda Arap Edebiyatının Geçmişten Günümüze Nesir Örnekleriyle Tercüme Sorunları (Türkçe).

Sonuç olarak, bu çalışmanın başarıya ulaşmasında ve istenilen şekilde tamamlanmasında emeği geçen herkese en içten şükranlarımı sunarım. Yüce Allah'tan bu eserin alana hizmet eden araştırmacılara ve daha sonraki bilimsel araştırmalara fayda sağlayarak yeni çalışmaların ortaya çıkmasına katkı sunmasını niyaz ederim.

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Derviş MÜEZZİN

01 Zilhicce, 1443, Samsun / Türkiye

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİJİTAL ÇAĞDA ARAP EDEBİYATI
ÇALIŞMALARI VE EĞİTİMİ, ÖNERİLER
VE ÇÖZÜMLER

Recep ÇELİK

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

DİJİTAL ÇAĞDA ARAP EDEBİYATI ÇALIŞMALARI VE EĞİTİMİ, ÖNERİLER VE ÇÖZÜMLER

Recep ÇELİK*

Özet

İlk zamanlarda deri, kemik ve papirüs gibi araçlarla günümüze kadar gelen Arap edebiyatı, şimdilerde farklı aktarım yollarından biri olan dijital araçlarla da varlığını sürdürmektedir. Teknoloji devrimi ile birlikte Arap edebiyatı da bu gelişmelerden etkilenerek birçok dijital platformda edebiyat çalışmaları olarak kendini göstermiştir. Doğası gereği bu çalışmaların arkasında her zaman şuurlu bir irade bulunmuştur. Bu irade, kendisi ile ortaya koyduğu ürünler arasında bazı araçlar kullanmıştır. Bunların en dikkat çekenini, dijital formatta yapay zekâ kullanan robotların Arap edebiyatı çalışmalarında da kullanılabilmesidir. Dijitalize olmuş Arap edebiyatı müktesebatı üzerinden algoritmik sistemler aracılığıyla yeni edebî ürün denemeleri yapılabilmektedir. Edebiyatın yazınsal boyutuyla birlikte duygusal tarafını da ihmal etmeyen yazılımlar geliştirilmektedir. Teknoloji sayesinde Arap edebiyatı alanında yapılan çalışmalar düzenli ve detaylı bir şekilde kayıt altına alınmaktadır. Bu alanda yapılacak çalışmaların daha düzenli ve kapsayıcı olacağı düşüncesiyle teknolojinin gücünden faydalanarak robotik unsurlarla zamanın ruhuna uygun olarak daha hızlı bir ilerleme öngörülebilir. Bu çalışmayla çağımızda önem arz eden zaman ve emek tasarrufundan daha verimli bir şekilde istifade hedeflenmektedir. Dijital edebiyata yönelik bu vizyon oluşturulurken çalışmalarda karşılaşılabilecek muhtemel sorun ve çözüm önerilerinin ortaya konması da büyük önem arz etmektedir. Ayrıca öğrencilerin ve araştırmacıların edebi varyasyonların her türünü zenginleştirecek yararlı ve ciddi

---

* Orcid: 0000-0002-5099-1231.

çalışmalarla meşgul olmaları gerektiği düşüncesiyle konunun genelde bilim ve özelde ise Arap edebiyatı alanı çalışanlarının dikkatine yeniden sunulması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arap Edebiyatı, Dijital Dönem, Eğitim, Öneriler, Çözümler.

دراسة الأدب العربي وتعليمه في العصر الرقمي، مقترحات وحلول

رجب جليك

الملخص:

الأدب العربي ، الذي بقي حتى يومنا هذا بأدوات مثل الجلد والعظام والبردي في الأيام الأولى ، يواصل الآن وجوده بأدوات رقمية من طرق نقل مختلفة. إلى جانب الثورة التكنولوجية ، تأثر الأدب العربي أيضًا بهذه التطورات وأظهر نفسه كدراسات أدبية على العديد من المنصات الرقمية. نظرًا لطبيعتها ، فقد تم دائمًا العثور على إرادة واعية وراء هذه الدراسات. استخدمت هذه الإرادة بعض الأدوات بينه وبين المنتجات التي كشفت عنها. وأكثر ما يلفت الانتباه هو أن الروبوتات التي تستخدم الذكاء الاصطناعي في شكل رقمي يمكن استخدامها أيضًا في دراسات الأدب العربي. من الممكن تجربة منتجات أدبية جديدة من خلال أنظمة حسابية على مكتسبات الأدب العربي الرقمي. يتم تطوير برمجيات لا تهمل الجانب العاطفي للأدب كما لا تهمل للجانب الأدبي. مع العلم أنه بفضل التكنولوجيا سيتم تسجيل الدراسات في مجال الأدب العربي بشكل منتظم ومفصل، وستكون الدراسات في هذا المجال أكثر انتظامًا وشمولية من خلال الاستفادة من قوة التكنولوجيا ، يمكن توقع تقدم أسرع وفقًا لروح العصر مع العناصر الآلية. تهدف هذه الدراسة إلى الاستفادة بشكل أكثر كفاءة من توفير الوقت والعمالة ، وهو أمر مهم في عصرنا. أثناء إنشاء هذه الرؤية للأدب الرقمي، من الأهمية بمكان الكشف عن المشكلات التي ستواجهها الدراسات والحلول الممكنة. يُعتقد أيضًا أنه يجب على الطلاب والباحثين الانخراط في عمل مفيد وجاد من شأنه إثراء جميع أنواع الاختلافات الأدبية ويهدف إلى إعادة تقديم الموضوع إلى اهتمام العاملين في مجال العلوم بشكل عام والأدب العربي بشكل خاص.

الكلمات المفتاحية: الأدب العربي، العصر الرقمي، التعليم، اقتراحات، حلول.

Giriş

Arap dili Kur'an dili olduğu için dünya ve insanlık var oldukça konuşulmaya ve çalışmalara konu olmaya devam edeceğinde şüphe yoktur. Arapçanın yaşatılması, bir yönü ile ayetlerle teminat altına alındığı için Arapça hakkındaki yapılan bütün çalışmaların her zaman değerlendirmeye ve ölçümlenmeye müsait bir görünüm arz edeceğini söyleyebiliriz. Arapçanın bu dinamik yönü sebebi ile dile dair yapılmış çalışma ve bulguların ölçümlenerek standardize edilmesi ve sonraki yüz yılların projeksiyonu için ciddi potansiyel oluşturması ayrıca önem arz etmektedir. Bu potansiyellerin bir yenisi olan dijital çağın dünyaya hâkim olması ile yeni bir boyut ve perspektif kazanacağı aşikâr olan Arapçanın, bu yeni alandaki konumu ve Arap edebiyatı çalışmalarının dijitalize olmaya doğru evirildiği bu şartlar içerisinde karşılaşılan sorunların incelenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmamızda Arap edebiyat çalışmalarında karşılaşılan bazı problemleri ele alarak genel anlamda bu çalışmaları engelleyen dâhili ve harici birtakım sorunlara değinilecek ve bazı çözüm önerileri sunulmaya çalışılacaktır.

1. DİJİTAL ÇAĞDA ARAP EDEBİYATININ ANLAMI

Dijital çağda Arap edebiyatı, yazılmış eserlerin dijital ortamlar üzerinden öğretilmesi veya bizzat dijitalize olmuş Arap edebiyatı müktesebatının öğretilmesi şeklinde anlaşılabilir. Dijital kelimesi, İngilizce menşeli olup Türkçede sayısal, Arapçada ise الرقمي ifadesi ile karşılanmaktadır.¹ Kur'ân-ı Kerimde كتاب مرقوم² ifadesinin çevirisine baktığımızda bazı meallerde dijital anlamı çağrıştıracak ifadelere yer

¹ Ruhi Ba'lebekkî, *el-Mevrid (A Modern Arabic-English Dictionary)*, Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, Beyrut 1995, s. 593; İlyas Karslı, *Mu'cemu'l-esâsî*, Damla Yayınevi, İstanbul 1997, s. 280; Ramzı Munır Baalbakî, *el-Mevridu'l-Hadîs*, Dâru'l-ilm li'l-melayîn, Lübnan 2008, s. 345.

² el-Mutaffifîn 83/9.

verilmiştir. Bu bağlamda mesela; “Her şeyin tek tek yazıldığı bir kitaptır,”³ “O, kodlanmış bir kitaptır.”⁴, “O (Siccîn) sayısal değerlerle korunmuş bir kayıttır.” gibi örnekler zikredilebilir. Son yıllarda daha çok gündeme gelen “dijital” kavram ilk defa 2011 yılında “Nesnelerin İnterneti ve Endüstri 4.0” mottosuyla Hannover Dijital Ekonomi fuarında telaffuz edilmiş ve 4. Sanayi Devrimi’ne yani dijital devrime geçildiği bilfiil ilan edilmiştir. Bununla birlikte bu yeni dönemin öne çıkan karakteristik özelliğinin dijitalleşme olduğuna işaret edilmiştir. Bu sebeple eski Arap lügatlerinin tamamında yer almayan fakat modern lügatlerde henüz çok yeni olarak yer verilen “dijitalleşme” ifadesi, Arap diline “الرقمية” şeklinde girmiştir. 2000’li yıllardan itibaren dijitalleşme ile birlikte yaşanan toplumsal değişim “Dijital Din”, “Dijital Miras”,⁵ “e-Ümmet”, “Dâru’l-İnternet”, “e-Edebiyat” gibi yeni kavramlar üretmiş, maddi ve manevi anlamda insan hayatına yeni boyutlar getirmiştir.⁶

İnternet mecralarının aktif olarak kullanıldığı bu dijital dönemde Arap edebiyatı çalışmaları da bu değişimden nasibini almış; birçok Arapça dersler, sınavlar, sempozyumlar, tez savunmaları online olarak veya video kayıtları ile dijitalize olmuştur. Bu bağlamda bilgisayar teknolojisini kullanarak anlamsal bilgilerin toplanması, depolanması, işlenmesi ve görüntülenmesi ile ilgilenen bir doğa bilimi

---

³ Erhan Aktaş, *Kerim Kur’an Türkçe Çeviri*, Dumat Matbağacılık, Ankara 2016, s. 769.

⁴ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Meali*, Bayraklı Yayınları, İstanbul 2007, s. 469.

⁵ <https://okyayevren.com/yayinlar/dijital-miras-guncel-kararlar/>, (05.06.2022)

⁶ Campbell, Heidi A, “Digital Religion: Understanding Religious Practice in New Media Worlds”. Introduction: The Rise of the Study of the Digital Religion. London: Routledge, 2013, ss. 1-21; Mehmet Akgül, “Dijitalleşme ve Din”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 17/2 (2017), s. 202; İhsan Çapcıoğlu, Hilal Anık, “Sanayi Devrimi’nden Endüstri 4.0’a: Dijitalleşme ve Dijital Dünyada Dinin Statüsü”, *Tevilât SÜİİFD*, 2/1, 2021, ss. 28-43.

disiplini olarak görülen bilgisayar bilişiminin rolü hayli artmıştır. Diğer taraftan her şeyin sürat kazanması ile birlikte ulaşım ve erişim açısından daha hızlı ve pratik olan dijital kaynaklar da hızla gelişmeye ve yaygınlaşmaya başlamıştır. Varakiyye şeklinde yazılmış birçok Arapça eserin artık rakamiyye olarak oluşturulması kaçınılmaz olmuş ve dünyanın yaşadığı pandemi ve ekonomik kriz ile birlikte bu değişim korkunç bir şekilde hızlanmıştır. Dünyanın farklı kütüphaneleri ve üniversitelerinde bulunan farklı dillerdeki binlerce çalışma ve eser dijital bir havuzda toplanarak sanki tek bir metin haline dönüşmüştür. Bilgisayar yazılımları sayesinde milyonlarca insan aynı sisteme entegre olabilmekte, aynı konu etrafında oluşan soru ve cevapları bir yerde bulabilmekte, detaylı envantere ulaşabilmektedir.⁷ Böylece bu değişim ve dönüşümle uyumlu olarak Arap dil araştırmaları bağlamında edebiyat, şiir, roman, divan, çeviri, makale, sözlük⁸ ve kitap çalışmaları da elektronik ortamlarda farklı bir boyut kazanmıştır.⁹

2. ARAP EDEBİYATININ DİJİTAL ÇAĞ BAĞLAMINDA GELDİĞİ TARİHSEL SÜREÇ

Arap edebiyatının dijitalleşmesi sürecinden bahse geçmeden önce dijitalleşmenin kendi tarihi serencamına değinmekte yarar olacağını düşünmekteyiz. İlk olarak İngiltere’de 1712 yılında buhar makinasının icadı ile birinci sanayi devrimi başlamıştır. Akabinde

---

⁷ Abdurrahman el-Hac Salih, *Buhûs ve Dirasât fi’l-Lisâniyyâti’l-Arabiyye*, Dâru’l-Mufem, Cezayir 2012, C. 2, s. 167.

⁸ Bkz. Müezzîn, Ahmet Derviş. “Elektronik Sözlüklerin Tercüme Esnasındaki Rolü Ve Ana Dili Arapça Olmayanlar İçin Arapça Öğretimi Üzerindeki Etkisi”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 21/1 2021, 507-528.

⁹ A. Mecit Canatak, Nurten Bulduk, *Dijital Çağ Türk Edebiyatı ve Medyalararasılık Tartışmaları*, Hiperlink Yayıncılık, İstanbul 2019, s. 37; Suat Gezgin, Hasan Çiftçi, *Dijital Çağda Değişen Medya ve İletişim Düzeni*, İksad Yayınevi, Ankara 2020, ss. 3-222.

1860-1914 yılları arasında çelik, tren rayları, petrol, elektrik ve kimyasal teknikler sayesinde seri üretime geçilmiş ve ikinci sanayi devrimi yani Teknoloji Devrimi yaşanarak öncelikle Avrupa, ABD ve Japonya’da yaygınlık göstermiştir. Daha sonra elektriğin keşfi ile hızlanan üretimde dijital devrim olması ve ilk mikro bilgisayarın 1976 yılında kullanımı ile üçüncü sanayi devrimi yaşanmıştır. İlk defa 2011 yılında kullanılan dördüncü Sanayi Devrimi terimi, bütün alanların bilgisayarlaşması ve yüksek teknoloji ile donatılması projesi anlamına gelen Endüstri 4.0 ile startı verilen bir dönemi temsil etmektedir. Endüstri 4.0 olarak projelendirilen bu devrim üretimde öznitelik mühendisliği ile kurgulanan sosyal etkileşimli robotlarla tam otomasyon sağlanmasını, yapay zekânın gelişimiyle akıllı ve karanlık fabrikaların kurulmasını, üç boyutlu yazıcılarla üretimin yeni boyutlar kazanmasını, devasa miktardaki bilgi yığınının veri analizi teknikleri ile değerlendirilmesini ve daha birçok yenilikleri kapsamaktadır.¹⁰ Günümüzde 7,83 milyar olan dünya nüfusunun 5,22 milyarı (%66,6) mobil telefonu kullanıcısı, 4,66 milyarı (%59,5) internet kullanıcısı, 4,20 milyarı (%53,6) ise sosyal medya kullanıcısıdır. Diğer taraftan bu oranlar her yıl giderek artış göstermektedir.¹¹ Netice olarak dördüncü sanayi devriminin amacının, sınırlı bir seviyeyi temsil eden fiziksel insan gücünü beyinsel düzeyde yüksek seviyelere sıçratmak olduğu anlaşılmaktadır. Mesela Japonya üretim, sağlık, dolaşım-hareketlilik, altyapı ve mali işlemlerinin tamamına hâkim olacak bir dönüşüm gerçekleştirmeyi planlamaktadır. Tam dijital özellikli nesnelerin interneti ile toplum arasında kurulması planlanan yeni dijital sanayi yaklaşımını ifade etmek için kullandıkları “Toplum 5.0” projesi, yeni üst seviye arayışlarını ifade etmektedir.¹² Japonya’nın hedeflediği plan maddelerinde eğitim sürecinin bulunmaması, bir yandan dijital

---

¹⁰ <https://www.endustri40.com/endustri-tarihine-kisa-bir-yolculuk/>, (01.06.2022)

¹¹ We Are Social, <https://wearesocial.com/digital-2021>. (26.05.2022)

¹² EGİAD, *Sanayide Dijital Dönüşüm Sözlüğü*, Tükelmat Aş, İzmir 2019, ss. 9-84.

dönemde Arap edebiyatı çalışmalarının dijitalizasyonunun tam olarak başlamadığı bilgisini vermektedir. Bununla birlikte yakın gelecekte bu sürecin eğitim alanını da kapsayabileceği ve bu vesileyle Arap edebiyat çalışmalarının da dijital platform ve robotlarla geliştirilebilecek esnekliğe kavuşma potansiyelini göstermektedir.

Dijitalleşme ile birlikte eğitimde birçok kolaylık ortaya çıkmaktadır. Bunlardan biri bilginin depolanmasının, işlenmesinin ve transferinin ekonomik olarak ucuzlamasıdır. Veriler artık kitap, kâğıt gibi fiziksel kaynaklar yerine bulut adı verilen depolara ve sanal mekânlara kaydedilebilmektedir. Bilginin bu şekilde saklanması eğitim sürecinde ihtiyaç duyulan gerekli veriye hem ulaşılmasını hem de istenilen anda ve mekânda erişimini kolaylaştırmaktadır. Bu açıdan eğitimle ilgili araştırma, uygulama ve değerlendirme süreçleri çok daha etkin ve hızlı gerçekleşebilmektedir. Eğitim sektörü bu bağlamda belki tarihte daha önce hiç rastlanılmamış biçimde olanaklara, kaynak çeşitliliğine ve zengin bir içeriğe sahip olmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojisinde ortaya çıkan bu baş döndürücü gelişmeler, yazılım ve donanım alanlarında birçok veri çeşitliliği sunmaktadır. Akıllı tahtalar, projeksiyonlar, optik okuyucular, akıllı telefonlar, tabletler, videolar, online dersler, pdf kitaplar vb. araçlar eğitimin dijitalleşmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu teknolojik gelişmeler eğitim ortamının kaçınılmaz olarak dijital ortama aktarılmasına neden olmaktadır.¹³

Online olarak devam eden eğitim sürecinde dijitalleşen Arap dil çalışmaları, Arap edebiyatının uygulama ve kullanım alanlarına büyük esneklik kazandırmıştır. Teorik ve pratik anlamda Arap diline dair yapılacak bütün çalışmaların elektronik ortamlara taşınabildiği anlaşılmıştır. Bu tekno-bilişim çalışmalarının arkasında beşerî bir irade ve insanî bir çaba söz konusu olsa da daha sonraki yıllarda yapay zekâ sistemleri ile kurgulanacak algoritmik alt yapılarla çalışan

---

¹³ Bkz. Celal İnce, *Düinden Bu Güne Sosyoloji/Toplum Ve Eğitim*, Nobel Yayıncılık, Ankara 2021, s. 377.

robotik sistemler Arap dil çalışmalarını şüphesiz daha ileri seviyelere taşıyacaktır. Dijital öğretimde dilin, sadece görünen kelime kalabalığının dışında Arap kültür ve düşünce algısını yansıtacak farklı semantik derinlikleri ve selika denen ince anlayış zevki gibi boyutları da içermesinin söz konusu olabileceğini düşünmekteyiz.

Bu cümleden olarak dijital Arap edebiyatının kendi içinde kategorik olarak farklı dijital seviyelerinin varlığına dikkat çekici ve ufuk açıcı araştırmalar da bulunmaktadır.¹⁴ Hatice es-Sabbar 2017 yılında dijital olarak kaleme aldığı makalesinde robotların iyi bir şair olup olamayacağını inceleyerek dijital Arap edebiyatının geldiği süreci tanımlamak için müşahhas bir örnek sunmaktadır.¹⁵ Yine Türk edebiyatı ile alakalı olmak üzere yapay zekâyı edebiyat sanatı ile bir araya getiren sanatçı ve tasarımcı Bager Akbay'ın “Deniz Yılmaz” isimli şair robotu ve benzeri çalışmaların dijital Arap edebiyatı çalışmalarına da ilham kaynağı olacağı aşikârdır.¹⁶ Çünkü Bager Akbay'ın “Deniz Yılmaz” isimli şair robotu, sanat olgusunu yapay zekâ ekseninde incelemektedir. Akbay'ın “Deniz Yılmaz” adlı bu robot/şair/sanatçı çalışması yeni medya sanatı Plug İn¹⁷ bölümünde yapılmış en dikkat çekici çalışmalardan biri olmuştur. Robotun en çarpıcı özelliği kendisine tanıtılmış 12.000 şiirin kelimelerini analiz

¹⁴ <https://middle-east-online.com/الأدب-الرقمي-سمة-ومستقبل-العصر/>;

[https://www.aleqt.com/2019/09/25/article_1682646.html_\(09.06.2022\)](https://www.aleqt.com/2019/09/25/article_1682646.html_(09.06.2022))

¹⁵ <https://thmanyah.com/455> (05.06.2022)

¹⁶ <https://www.turkpress.co/node/85635>;

<https://www.trthaber.com/haber/bilim-teknoloji/yapay-zekayla-sanatin-bulusmasi-robot-sair-615260.html>; <https://www.artfulliving.com.tr/sanat/x-change-temasinda-sekillenen-plugin-hikayeleri-i-4266>; Özgür Ballı, “Yapay Zekâ ve Sanat Uygulamaları Üzerine Güncel Bir Değerlendirme”, *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 2020, C. 26, ss. 277-306; Engin Güney-Hasret Yavuz, “Yapay Zekâ ile Sanatsal Üretim Pratiğinde Sanatçının Rolü ve Değişen Sanat Olgusu”, *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 2020, C. 26, ss. 415-439.

¹⁷ Plug-in (eklenti): Kendi başına çalışabilen bir program için, genellikle çok özel bir alanda duyulan gereklilik üzerine geliştirilen, programa yeni özellikler ekleyen özel yazılımlardır.

ederek kendi özgün şiirlerini yazabilmesidir. Edebiyat eleştirmenleri, bu amaçla kodlanmış inovatif programlar tarafından üretilen mısraların kalitesini test etmiş ve düzenlenen mısraların %87,5 oranında hüznü, %85 oranında sevinci ifade etmeyi başardığını tespit etmişlerdir.¹⁸

2017 yılında Suudi Arabistan devleti tarafından vatandaşlık verilen ilk robot olma özelliği taşıyan Sofia, yapılan tüm konuşmalara yanıt vermesini sağlayan blockchain teknolojisi aracılığıyla konuşmaları alıp analiz edebilmekte ve insan ifadelerini simüle etmek için 60'tan fazla yüz ifadesi yapabilmektedir.¹⁹ Edebiyat alanındaki bütün bu gelişmelerin Arap dili ve edebiyatı hakkında da kullanılması, yeni hesaplamalar ve yazılımlar yolu ile farklı bir boyut kazanacak ve yeni edebî türlerin ortaya çıkmasında farklı ufuklar açacaktır.

3. DİJİTAL ARAP EDEBİYATI ÇALIŞMALARI

Elektronik edebiyat henüz olgunlaşmamış bir edebiyat olmasına rağmen, dijital devrimin verilerinden yararlanma ve yaratıcı sürece yeni ufuklar açan edebiyat olarak tüm kültürlerde dikkate değer bir büyümeye tanık olmaktadır. Bununla birlikte Arap elektronik edebiyatının yavaş ilerlediği gözlemlenmektedir. Arap dünyasında Arap edebiyatı ve literatürünün internetle olan ilişkisinden ve dijital yazın boyutundan ilk defa 1997 yılında yapılan bir çalışmada bahsedilmektedir.²⁰ Günümüzde ise Elektronik Arap Edebiyat Literatürü (E-LİT), Arap dünyasında gelişmekte olan bir edebiyat türü olup birkaç Arap üniversitesi müfredatında yer almaktadır. Bunlardan Birleşik Arap Emirlik Üniversitesi ve Fas'taki İbn Tofail Üniversiteleri, 2007 yılından itibaren Arapça e-lit programını

---

¹⁸ <https://al-ain.com/article/poet-robot-new-system-artificial-intelligence> (01.06.2022)

¹⁹ <https://www.al-jazirah.com/2019/20191116/cm10.htm>

²⁰ Ahmet Fazl Şeblul, Udebâ'u'l-internet Udebâ'u'l-mustakbel, Dâru'l-Vefa, Mısır 1997, s. 200.

uygulayan üniversitelerin başında gelmektedir.²¹ Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn, Katar, Umman, Emirlikler gibi Körfez ülkeleri, yüksek bireysel gelir ile çok iyi bir ekonomik statüye sahip olduklarından bu ülkelerdeki bireylerin birçoğu, dizüstü bilgisayarlar, tabletler ve akıllı telefonlar gibi çok gelişmiş elektronik cihazlara sahiptir. Bu ülkelerde e-lit projesinin öncelikli olarak denenerek tecrübelerin paylaşılması önem arz etmektedir. Ancak Arap ülkelerinden ekonomik zafiyet içerisinde bulunan diğerleri için e-lit programı hakkında konuşmak pek mümkün görünmemektedir. Bir programın üniversite müfredatına girmesi, herhangi bir disiplinin akademik anlamda meşruiyetinin garanti altına alındığı anlamına gelmektedir. Sonuç olarak, bazı Arap üniversitelerinde Arapça elektronik literatür (e-lit) öğretiminin bulunduğu durum ve bu programın ilerlemesini engelleyen zorluklar incelenerek küresel anlamda (e-lit) projesinin güvence altına alınmasına yönelik temel adımlar atılmıştır.²²

Birçok Arap yazarının teknik yönünün zayıf olması ve yazar ile programcı arasında ortak eserler üretecek bir işbirliği kültürünün olmaması nedeniyle, Arap edebiyatının konumuna dair sağlam bir algı oluşturmak için bu alanda Batı kaynaklı üretime geçilmesi gerektiğini düşünenler olmuştur. Bu amaçla, araştırmacı Sandy Baldwin ve Reham Hosny'nin danışmanlığında, Eylül 2015'te New York Rochester Üniversitesi Teknik Fakültesi'nde (e-lit) projesi başlatılmıştır.²³ Küresel anlamda bu projeyi araştırmaya açarak

---

²¹ <http://hyperrhiz.io/hyperrhiz16/essays/6-hosny-elit-arabic-universities.html> (09.06.2022)

²² <https://arabicelit.wordpress.com/2017/03/30/call-for-papers-arabic-electronic-literature-new-horizons-and-global-perspectives/> (09.06.2022)

²³ Hosny Reham, "E-Lit in Arabic Universities: Status Quo and Challenges." *Hyperrhiz: New Media Cultures*, 16/2017. doi:10.20415/hyp/016.e06; <https://arabicelit.wordpress.com/what-is-e-lit-2/>; <https://electronicbookreview.com/essay/electronic-literature-where-is-it/> (13.06.2022)

araştırmacıların bu hususa dair fikirlerini almak üzere 2017 yılında Dubai’de bir konferans düzenlenmiştir.²⁴ Bu konferansın hedefi, Elektronik Arap Literatürünün (e-lit) mevcut durumunu ve geleceğini tartışmak, Arap Edebiyatı araştırmacıları ve uluslararası sanatçılar arasında ortak bir söylem oluşturmak, öğretim yaklaşımlarını ve zorluklarını tartışmak gibi hususlar olmuştur.

Arap yazın ve edebiyat çalışmalarına dair yeni farklı deneyimlerle beraber hâlihazırda akademik alanla ilgili uzun yıllardır kullanımı devam eden birçok uygulama bulunmaktadır. Bu uygulamalar, keşfedilen ve geliştirilen yeni dijital sistemlere ilham kaynağı oluşturacak türden çalışmalardır. Mesela; dijital ortamlarda icra edilen Arapça e-YDS ve türev sınavlar, e-Dergi ve e-Kütüphane yayınları, Mendeley, EndNote, Zotero ve İsnad Atıf Sistemi gibi yazılımlar, ücretli ve ücretsiz intihal programlarından Turnitin, İntihal.Net, Quetext, Copyscape, Plagium, CopyLeaks, Scribbr, EasyBib gibi yazılımlar sadece dijital akademi enstrümanlarının meşhurları olarak bilinmektedir. EBSCO eBooks Super Collection, dünyadaki en geniş kapsamlı (500bin E-kitap) disiplinler arası tam metin e-kitap veri tabanı olarak kullanılmaktadır. Bu ve benzeri bütün araç ve gereçler Arap edebiyat çalışmalarının okunma, yazılma ve ölçümlenmesine dair altyapısını oluşturan donanımlardır. Arap edebiyatına dair biriken ışık hızlı ve dijital yoğunluklu bu donanımların, dip dalga halinde yeni dijital sistemleri tetikleyeceği ve çok farklı teknolojik kombinasyonlar sentezlemeye imkân ve fırsat tanıyacağı kaçınılmazdır.

---

²⁴ <https://rehamhosny.website/al-barrah/>;
<https://arabicelit.wordpress.com/2021/10/13/the-updated-version-of-al-barrah-the-first-arabic-ar-and-hologram-novel-was-launched/> (09.06.2022)

4. DİJİTAL ÇAĞDAKİ ARAP EDEBİYATI ÇALIŞMALARININ AVANTAJLARI

Bilgisayarın 1990'lı yıllardan sonra kullanıma girmesi ile birlikte bütün alanlarda olduğu gibi edebiyat alanında da büyük değişim devam etmiştir. Günden güne daha da hızlanan dijital dönüşüm, mütemadiyen yeni vizyonlar üretmekte, insanın “Okul!” emrini aldığı o günkü şartlardan bugünün dijital ortamına ve daha ötesine kadar yeni ufuklar açmaktadır. “Değişmeyen tek şeyin değişim olduğu” gerçeğinden hareketle yeniliğe müheyya olan insanoğlunun yeni şeyler söyleme merakı biteviye devam edecektir. Arap edebiyatının yazınsal geçmişi ile birlikte dijital geleceğine ait potansiyeli yeni edebî çalışmaların habercisi olmaktadır.

Dijital çağda Arap edebiyatı çalışmalarının avantajları bağlamında bazı hususlar dikkat çekmektedir. Bu çalışmaların avantajları bağlamında dijital sistemlerin yeni hizmet modellerine açık olması sebebi ile bu çağda yapılan Arap edebiyatı çalışmalarının da her zaman inovatif sürümleri ile yeniliğe açık bir şekilde gelişim sağlama imkânına sahip olacağı düşünülebilir. Arap edebiyatı ve türev edebiyat çalışmalarına ait bileşenler, öz farkındalık ve ön kabul ile öne çıkmaktadır. Aynı şekilde bu çalışmalarda meydana gelen arıza ve hataların kolaylıkla tespit edilerek aktif izlenim sağlanabilmesi önem arz etmektedir. Bu çağda yapılacak olan Arap edebiyatı çalışmaları, çevre dostu ve kaynak tasarrufu davranışlarıyla sürdürülebilir olma özelliğine sahiptir. Yazınsal yeni ürünlerde yüksek verimlilik ve alternatif esneklik sağlanarak büyük oranda maliyetin azaltılması temin edilebilmektedir. “Nesnelerin interneti” diye ifade edilen bu süreç; yaşam standartlarında iyileşme, güvenliğin artması ve hizmet maliyetlerinin azalması gibi olgularla yeni edebiyat çalışmalarının ortaya çıkışına zemin hazırlamakta olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Kâğıt ve kitaba ulaşma zorluğuna bakıldığında dijital ortamın sağladığı imkânlar çok daha kapsamlı aynı zamanda

esnek ve avantajlı olması dolayısıyla tercih sebebi olmaktadır. Bu özellik aynı zamanda okuyucu tarafında ciddi isteksizlik oluşturan basım hataları ve kötü basım gibi unsurlardan uzak bir alanda, çeşitli estetik sunum perspektifi ile ürünlere ulaşma imkânı sunmaktadır. Dijital kitaplara ve sosyal medyaya göz atmanın geleneksel kitapları okumaktan daha kolay hale gelmesi sebebi ile daha az zamanda daha geniş okuyucu kitlesine ulaşmak mümkün olmaktadır. Literatürün kâğıt varyasyonu yerine Word, PDF, ses ve video dosyaları gibi dijital formatlara dönüştürülmesi ile birlikte kaybolmaması ve kullanım kolaylığı sağlanarak Arap edebiyatı literatürüne işlevsellik kazandırılmış olmaktadır. Hatta Arap edebiyatı etkinlikleri bağlamında kısa zamanda çok katılımlı sınırsız dönütler oluşturularak her iki tarafın dâhil olduğu interaktif bir süreç oluşturulması da dijital versiyonun avantajlarına dâhildir. Çünkü bulunduğu yerde yazarın metninin yayınlandığı dergiye ulaşamayan okuyucu; internet imkânı ile yazarın o metnini yayınladıktan hemen sonra okuyabilmekte, gerektiğinde yorum yapmakta, sosyal medyada paylaşmakta, link vermekte, e-posta göndermekte ve blogunda yayınlatabilmektedir.²⁵ Hulasa bu alanlardaki dijitalleşme, bir şeyi hatırlamak için hafızamıza angaje olmaya ihtiyaç bırakmaması ve Google sayesinde protez belleğimizin daima elimizin altında olması gibi ayrıcalıklar sunmaya devam etmektedir.

5. DİJİTAL ÇAĞDAKİ ARAP EDEBİYATI ÇALIŞMALARININ DEZAVANTAJLARI

Arap edebiyat çalışmalarının dijital ve teknolojik argümanların kullanımı ile birlikte yeni boyut kazanarak farklı edebî tarz ve zevkleri ortaya çıkarması kaçınılmazdır. Yeni tecrübe edilen bu çalışmalarda farklı sentezler denenirken birtakım sorunlar ile karşılaşılacağı öngörülmektedir.

---

²⁵ Ahmet Bakır Abdulkerim, “Devru’t-ta‘lîm er-rakamî fî zilli vebâi COVID-19”, *Bâhis Dergisi*, 2021, s. 863, 874.

Bu çalışmalar esnasında dezavantaj olarak algılanan bazı yönler de bulunmaktadır. Bunların başında mahremiyetin korunmasındaki acizlik, karmaşa ve kontrolün yitimi gelmektedir. Yine internette edebiyatın kalitesizleşmesi ve ayağa düşme tehlikesi bulunmaktadır. Dijital ortamdaki edebiyatın ön irtifa kaybına dair kaygıları beraberinde getireceği düşünülebilir. İnternet ortamında yazarların aşırı özgürlüğü ve denetleyenlerinin olmaması sebebiyle bu sürecin onları basılı edebiyattaki disiplin sürecinden alıkoyacağını düşünenler olmuştur. Hatta sanal edebiyatı taşra edebiyatçılığı olarak kabul edenler de bulunmaktadır.²⁶ Diğer taraftan ilgi alanı dışından aşırı bilgi yüklemesi anlamına gelen infobeziteye yani bilgi bombardımanına maruz kalmak gibi hususlar da olumsuz bir etki oluşturmaktadır. Her türlü kurumsal yapı, hiyerarşi ve otoriteyi boşa çıkaran dijital ortam, bir anlamda küresel çeşitliliğe alan açarak merkeziyetsizleşmeyi teşvik etmektedir. Ücretsiz bir materyal olarak kullanılacak dijital enstrümanların, kitap satmak gibi finansal çıkarları olan bazı uzmanlar tarafından reddedilmesi muhtemeldir. Sanal ortamda gerçekleştirilen dijital kaynaklı çalışmaların kontrolünün zorlaşması ile birlikte fikri mülkiyet haklarının korunmasında da zorluklar yaşanmaktadır. Diğer taraftan internet uygulamalarının açık kaynaklı programlar oldukları için dezenformasyon ve manipülasyonlara açık olmaları, olumsuz taraflarını hatırlatan olgulardır. İnternetin giderek hızlanma ihtiyacı dolayısıyla 5G ve daha ileri yüksek frekanslı teknolojilerin radyasyon yayması sebebi ile canlılar için risk oluşturması da ayrı bir dezavantajdır.²⁷ İnternet ortamında bulunan elektronik metinlere bir zaman sonra ulaşılama gibi sorunlar yaşanmaktadır. Bu yüzden web barındırma hizmeti

---

²⁶ Hüseyin Su, *İnternet Ortamında Edebiyat*, Ankara Hece Yayınları 2004. s. 47; Necip Tosun, *Sanal Dergi/Reel Dergi*, Ankara Hece Yayınları 2004. s. 52.

²⁷ <https://www.5gvirusnews.com/5g> (02.06.2022)

(hosting) kısıtlı hizmetler olduğu için dijital edebî yayınların sürekli hale getirilerek arşivleme tedbirleri alınması gerekmektedir.²⁸

6. DİJİTAL ÇAĞDA ARAP EDEBİYATI ÇALIŞMALARINDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR

6.1. Öğrencinin Karşılaştığı Sorunlar

Dijital materyallerin yoğunlukta olduğu bir eğitim programında bağlantılara tıklamak, bir sayfada gezinmek, aşağı veya yukarı kaydırmak gibi küçük dikkat dağıtıcılar, işleyen bellek üzerindeki bilişsel yükü arttırdığı için öğrencinin odaklanma yetisini zorlaştırmaktadır. Yüzeysel anlamda süreci gözlemlediğimizde öğretmen ve öğrenci arasında bir medya boşluğu oluştuğunu söyleyebiliriz. Öğrenci birçok dijital etkinlik hakkında pratik sahibi olduğundan farklı hesaplama programlarıyla başa çıkma konusunda uygulamalı deneyime sahip olsa da teori ve bilimsellik konusundaki yeterli donanımı ileriki zamanlarda elde etmektedir. 21. yy. öğrencisi, çocukluğundan beri çeşitli atari oyunları ve video oyunları ile büyüyerek, teknoloji ve sosyal medya bağımlısı haline gelmektedir. Dijital Arap edebiyatı çalışmaları esnasında sınıf ortamında açılan veya web sayfalarına eşlik eden reklamlar ve alakasız materyaller, öğrencinin dikkatini dağıtarak pedagojik açıklar oluşturmaktadır. Mesela Cebrail'in (a.s.) Hz. Peygambere (sav.) soru sormaya geldiğinde diz dize²⁹ oturup talebelik edebini öğreterek karşılıklı canlı istifadeyi öğrettiği metot, bu dijital eğitim düzeninde kaybedilmiş olacaktır.³⁰

²⁸ Ahmet Bakır Abdulkerim, “Devru’t-ta’lîm er-rakamî fî zilli vebâi COVID-19”, *Bâhis Dergisi*, 2021, s. 864.

²⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 53.

³⁰ Bkz. İbadî Ali-Abdulaziz Zekeriya, “tatbîki’t-ta’lîm tatbîki’t-ta’lîm el-elektronî”, *Râfideyn Dergisi*, 2014, 116/36.

6.2. Öğretmenin Karşılaştığı Sorunlar

Arapça eğitim kurumlarının, genellikle en son teknolojiye hâkim yüksek nitelikli öğretmenlerden yoksun olduğu bir gerçektir. Öğretmenlik mesleğine başlayan bir öğretmen, kendisine öğretilen eğitim ve öğretim metodolojilerini uygulamayı düşüneneği için dijital çalışmalar bağlamında elektronik literatür (e-lit) programı uygulamaları bir dil öğretim aracı olarak kendisini ikna etmeyecektir. Böyle bir öğretmenin değerlendirme sistemini kâğıt-kalem tabanlı sınavlardan dijital olanlara çevirmesi zor olabilir. Öğretmenlerin dijital ağırlıklı eğitim sırasında karşılaşılabilecekleri bariz sorunlardan biri de özellikle kalabalık sınıfları kontrol etmenin zorluğudur. Sınıf içinde internete açık erişim durumu, öğrencilere ders sayfasının yanında sosyal medya gibi alakasız web sitelerine giriş yapma ve öğretmen ders anlatırken bazı arkadaşlarına mesaj atma şansı verebilir. Diğer web sayfalarına yanıt veren öğrencilerin duygusal tepkileri ekranlarının dikkatini dağıtabilir. Böyle bir davranış öğretmeni, öğrencilerin dikkatlerini toparlamak ve onları derslerine yoğunlaştırmak için daha fazla çaba sarf etmeye zorlayacaktır. Dijital ortamın bir alt kısmı olan online ortamlarda hoca, öğrencisinin anlayıp anlayamadığına net bir şekilde vakıf olamayabilir. Bu derslerin işlenmesi, vicahî derslerdeki canlılığa göre sönük kalacağı için daha zor olacak ve hocanın ders anlatma verimini etkileyecektir. Yeniliğe açık olmayan öğretmenlerin kitle iletişim araçlarını ana akım kültürü doğrultusunda kullanma konusundaki isteksizlikleri değişim ve gelişim ruhunu söndüren etkenlerdendir. Öğretmenin, elektronik materyalleri yönetirken yaşayacağı iş yoğunluğu sebebi ile öğrencilerle daha az etkileşime girme ve dolayısıyla gözlemci rolünde kalma alışkanlığının gelişmesi gibi sorunlar oluşabilmektedir.

6.3. Okul, Müfredat ve Diğer Sorunlar

Eğitimin öğrenci ve öğretmen boyutunda bireysellik tarafı olduğu gibi bu yönleri aşan tarafları da bulunmaktadır. Bu itibarla sınıfların teknolojik donanımı, dersliklerdeki öğrenci sayıları,

derslerin dağılımı, metot ve yöntem tercihindeki farklılıklar ve hocalar arasındaki koordinasyon eksikliği ve sistemsel bazı sorunlar bulunmaktadır. Bunlar Arapça derslerinin gramer (Nahiv ve Sarf) ağırlıklı yapılması dolayısıyla öğrencilerin kaideye boğulması sonucu “Arapça zor bir dil” diyerek tamamen bu dili öğrenmekten nefret eder bir duruma gelmeleri ve Arapçadan korkmaları gibi olumsuzluklardır. Bunlara ilave olarak öğretim elemanlarının yetersizliği, İmam-Hatip Liselerindeki Arapça öğretiminin ciddiyetle yeniden gözden geçirilmemesi, İlahiyat Fakülteleri için hazırlanmış kapsamlı bir müfredat programının olmaması ve fakülteler arasında bir birliğin bulunmaması, Arapça branşında yetişmiş öğretim üyesi sayısının az olması gibi problemler sayılabilir.

Diğer taraftan Arap dilinin kendi karakteristik yapısı, yapay zekâ ve algoritmik tabanlı olan Arap edebiyatı robotu çalışmalarının karmaşık bir yapı arz etmesi, eğitim-öğretimde teknolojik imkânların yetersiz olması, elektrik ve internetin gitmesi ihtimali ile birlikte sistemin tamamının bir anda çökmesi ve sanal ortamda gelişmiş bütün edebî kazanımların yok olması, yapay zekâ ve yapay bilincin sınırlarının öngörülemez olması dolayısıyla kontrolden çıkma ihtimali, yapay zekâ kullanan bu robotik sistemlerin insana ait edebi seviyeyi aşması ve gerçek insanın tevarüs ettiği edebiyat alışkanlıklarını değiştirmeye zorlaması gibi hususlar problem olarak dikkat çekmektedir.³¹

7. İYİLEŞTİRME ÖNERİLERİ

Öncelikle bu değişimle alakalı kurumsal anlamda ortaya bir vizyon koyulması daha sonra içerik ve alt birimlere yoğunlaştırılması gerekmektedir. Mesela; seviye grupları oluşturulmadan derslerin

---

³¹ Bkz. Cafer Hasan Casım, “el-Usretu'l-‘arabiyye ve tehaddiyâtü'l-‘asrı'r-rakamî”, *Fetih Dergisi*, 2012, 51/275-290; Ahmet Bakır Abdulkerim, “Devru't-ta'lim er-rakamî fi zilli vebâi COVID-19”, *Bâhis Dergisi*, 2021, 859-879.

verilmemesi, öğretmen seçimi ve hizmet içi eğitim çalışmaları ile öğretmenlerin donanım seviyesinin yükseltilmesi, öğrencilerin seviyelerine göre kur sisteminin uygulanması, programın hedeflerinin neler olduğu; programın okuma mı yoksa iletişim temelli mi olacağı hususunun açıklığa kavuşturulması önem arz etmektedir. Arapça öğreniminin sadece Arapça dersleri ile sağlanması gerektiği kabulü, Arapça eğitim sürecini kısıtlayan bir etki oluşturmaktadır. İlahiyatlarda Arapça derslerinin bütün öğrencilere mezun oluncaya dek her dersin hocası tarafından bir şekilde verilmesi önem arz etmektedir. Mesela İslam Hukuku, Tasavvuf, Hadis, Kıraat, Kelam ve Mezhepler Tarihi gibi derslerin bir şekilde Arapça metinli bir kitaptan da takip edilmesinin zorunlu kılınmasının Arapça öğrenimine sağlayacağı katkısı inkâr edilemez. Arapçanın yalnız Arapça derslerine giren hocalar tarafından değil de diğer ders hocaları tarafından da gündeme alınarak aynı istikamet hedef gösterilmesiyle Arapçanın İlahiyat eğitiminin her safhasında vazgeçilmez olduğu inancı kuvvetlenecektir. Böylece Arapça ders sayısı doğal yollarla artırılarak bezginlik oluşturabilecek yoğunluk hafifletilmiş ve Arapça öğretime işlevsellik kazandırılmış olacaktır. Bunlarla birlikte okul ve fakültelerin bilimsel araştırmalara uygun araç ve gereçleri itibariyle yeterli donanıma sahip olması önem arz etmektedir.

Dijital çağın bireylerinin aşına oldukları ve onların karakterleri ile bütünlük sağlayan dijitalleşme sürecindeki Arap Edebiyatının alt birim maddelerinin bu teknoloji sayesinde daha iyi öğretilmesi tarihi bir fırsat oluşturmaktadır. Yabancı dil puanı belli bir seviyede olan (sadece çalışanlara değil) öğrencilere devlet tarafından verilecek bir dil tazminatının öngörülmesi büyük teşvik olabilir. Her eğitim yılında yeni şeyler denemek yerine belli bazı eğitim setlerine yoğunlaşarak yılsonunda bu setlerin verimliliğinin ve eğitime katkı yüzdelerinin değerlendirilerek her zaman üst seviyede katkı ve etki sağlayan setlerin takip edilmesinin temin edilmesi önem arz etmektedir. Öğrenciler için verimi ve katkısı düşük çıkan setleri eleyerek hatada

ısrar edilmemesi gerekmektedir. Gelişmiş ülkelerde dil öğretiminde geçerliliği ispatlanmış modern metotlarla, bu alanda kabul edilmiş ve tecrübe edilmiş en uygun zaman dilimi içinde Arapça öğretimi gerçekleştirilmelidir.

“Usulsüz vusul olmaz” düsturundan hareketle istenilen öğrenim ve öğretim hedeflerine ulaştıracak en verimli yol; başta Arapçayı tanıma ve “Arapça nedir?” sorusunu cevaplayarak alansal aşamalar dizisinden oluşan yoldur. Çünkü Arapçanın mahiyetinin anlaşılmasına bağlı olarak ortaya çıkan pek çok öğrenim ve öğretim sorunları belirlendikten sonra uygun çözüm yolları üretilerek öğretimde istenilen başarı sağlanabilir.

SONUÇ

Kur'ân-ı Kerim'in Arapça üzerindeki etkisi, Arapçanın yapısal sistemini oluşturan sarf, nahiv, lügat ve edebiyat incelemelerini başlatmıştır. Bu etki Arapçanın yapısal sistemini her yönden bilimsel olarak en ince ayrıntılara varıncaya kadar sistemli bir şekilde derlenerek mükemmel bir dünya dili haline gelmesini sağlamıştır. Bilgisayarın yaygınlık kazanması ile birlikte geleneksel edebiyat alışkanlıklarında büyük devrimler gerçekleşmiştir. Arap edebiyatı da bu dönüşümden nasibini alan disiplinlerden biridir. Dijital edebiyat, edebiyatın geleceği ve dijital kitap farkındalığı için bir dayanak noktasıdır. Bu yüzden dijital edebiyat çalışmalarının ilerlemesi yaygınlaşarak devam edecektir. Tarih boyunca Arap edebiyat arşivini oluşturan geleneksel çalışmalar, her zaman bu dijital çalışmalara payanda olma özelliği ile kıymetinden hiçbir şey kaybetmeyecektir. Yeni teknolojik gelişmeler ile birlikte Arap edebiyatının kazanacağı bu yeni boyutun, hiçbir zaman aslı tamamen ortadan kaldıracak şekilde bir baskınlık yaratacağı söylenemez. Bu elektronik edebiyat, son yüz yılda Arap edebiyatının kazandığı seviye bağlamında düşünüldüğünde edebiyatın çok farklı ve renkli bir tonunu temsil etmektedir. Bazı Arap üniversitelerindeki Arapça bölümleri, şimdiye kadar müfredatlarına Elektronik Arap Edebiyat Literatürü (e-lit) programını yerleştirme sorumluluğunu taşıyan bölümler olarak temayüz etmişlerdir. Bu gelişmeler, diğer taraftan Arap dilinin zenginliğinin, yenilik ve zorluklara açık olduğunun bir göstergesi olmaktadır. Bu çalışmanın pratik değeri, Arapça öğretimi ve edebiyatın uygulamalarında, ders kitaplarının ve sözlüklerin hazırlanmasında elde edilen sonuçların kullanılmasında, terminolojinin sistemleştirilmesi, birleştirilmesi ve standardize edilmesi üzerine yapılan çalışmalarda yatmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdulkerim, Ahmet Bakır. “Devru’t-ta’lîm er-rakamî fî zilli vebâi COVID-19”, *Bâhis Dergisi*, 2021, 859-879.
- Akgül, Mehmet. “Dijitalleşme ve Din”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 17/2 (2017), 191-207.
- Aktaş, Erhan. *Kerim Kur’an Türkçe Çeviri*, Dumat Matbağacılık, Ankara 2016, s. 769.
- Ali, İbadî-Zekeriya, Abdulaziz. “Mu’avvikâtu tatbîki’t-ta’lîm el-elektronî”, *Râfideyn Dergisi*, 2014, 116/36.
- Ba’lebekkî, Ruhi. *el-Mevrid (A Modern Arabic-English Dictionary)*, Dâru’l-ilm li’l-melâyîn, Beyrut 1995.
- Baalbakî, Ramzî Munır. *el-Mevridu’l-Hadîs*, Dâru’l-ilm li’l-melâyîn, Lübnan 2008.
- Ballı, Özgür. “Yapay Zekâ ve Sanat Uygulamaları Üzerine Güncel Bir Değerlendirme”, *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 2020, 26/277-306.
- Bayraklı, Bayraktar. *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’an Meali*, Bayraklı Yayınları, İstanbul 2007, s. 469.
- Berens, Kathi. “Third Generation Electronic Literature and Artisanal Interfaces: Resistance in the Materials”, *Electronic Book Review*, May 5, 2019. <https://doi.org/10.7273/c8a0-kb67>
- Campbell, Heidi A. “Digital Religion: Understanding Religious Practice in New Media Worlds”. Introduction: The Rise of the Study of the Digital Religion, London: Routledge 2013.
- Canatak, A. Mecit-Bulduk, Nurten. *Dijital Çağ Türk Edebiyatı ve Medyalararasılık Tartışmaları*, Hiperlink Yayıncılık, İstanbul 2019.
- Casım, Cafer Hasan, “el-Usretu’l-‘arabiyye ve tehaddiyyâtu’l-‘asrı’r-rakamî”, *Fetih Dergisi*, 2012, 51/275-290.
- Çapcıoğlu, İhsan-Anık, Hilal. “Sanayi Devrimi’nden Endüstri 4.0’a: Dijitalleşme ve Dijital Dünyada Dinin Statüsü”, *Tevilât SÜİİFD*, 2/1, 2021, 28-43.

- EGİAD, *Sanayide Dijital Dönüşüm Sözlüğü*, Tükelmat Aş, İzmir 2019.
- Gezgin, Suat-Çiftçi, Hasan. *Dijital Çağda Değişen Medya ve İletişim Düzeni*, İksad Yayınevi, Ankara 2020, 3-222.
- Güney, Engin-Yavuz, Hasret. “Yapay Zekâ ile Sanatsal Üretim Pratiğinde Sanatçının Rolü ve Değişen Sanat Olgusu”, *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 2020, 26/415-439.
- İbn Hanbel, Ahmed. *Müsned*, 1/53.
- İnce, Celal. *Dünden Bu Güne Sosyoloji/Toplum Ve Eğitim*, Nobel Yayıncılık, Ankara 2021, ss. 367-380.
- Karşlı, İlyas. *Mu‘cemu’l-esâsî*, Damla Yayınevi, İstanbul 1997.
- Müezzın, Ahmet Derviş. “Elektronik Sözlüklerin Tercüme Esnasındaki Rolü Ve Ana Dili Arapça Olmayanlar İçin Arapça Öğretimi Üzerindeki Etkisi”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 21/1 2021, 507-528.
- Reham, Hosny. “E-Lit in Arabic Universities: Status Quo and Challenges.” *Hyperrhiz: New Media Cultures*, 16/2017. doi:10.20415/hyp/016.e06
- Salih, Abdurrahman el-Hac. *Buhûs ve Dirasât fi’l-Lisâniyyâti’l-Arabiyye*, Dâru’l-Mufem, Cezayir 2012, 2/167.
- Su, Hüseyin. *İnternet Ortamında Edebiyat*, Ankara Hece Yayınları 2004. s. 47.
- Şeblul, Ahmet Fazl. *Udebâu’l-internet Udebâu’l-mustakbel*, Dâru’l-Vefa, Mısır 1997.
- Tosun, Necip. *Sanal Dergi/Reel Dergi*, Ankara Hece Yayınları 2004. s. 52.
- [https://al-ain.com/article/poet-robot-new-system-artificial-intelligence_\(01.06.2022\)](https://al-ain.com/article/poet-robot-new-system-artificial-intelligence_(01.06.2022))
- [https://arabicelit.wordpress.com/2017/03/30/call-for-papers-arabic-electronic-literature-new-horizons-and-global-perspectives/\(09.06.2022\)](https://arabicelit.wordpress.com/2017/03/30/call-for-papers-arabic-electronic-literature-new-horizons-and-global-perspectives/(09.06.2022))
- [https://arabicelit.wordpress.com/what-is-e-lit-2/\(13.06.2022\)](https://arabicelit.wordpress.com/what-is-e-lit-2/(13.06.2022))

- <https://arabicelit.wordpress.com/2021/10/13/the-updated-version-of-al-barrah-the-first-arabic-ar-and-hologram-novel-was-launched/> (09.06.2022)
- <https://www.al-jazirah.com/2019/20191116/cm10.htm> (10.06.2022)
- https://www.aleqt.com/2019/09/25/article_1682646.html (09.06.2022)
- <https://www.artfulliving.com.tr/sanat/x-change-temasinda-sekillenen-plugin-hikayeleri-i-4266> (13.06.2022)
- <https://electronicbookreview.com/> (06.06.2022)
- <https://electronicbookreview.com/essay/electronic-literature-where-is-it/> (13.06.2022)
- <https://www.endustri40.com/endustri-tarihine-kisa-bir-yolculuk/> (01.06.2022)
- <http://hyperrhiz.io/hyperrhiz16/essays/6-hosny-elit-arabic-universities.html> (09.06.2022)
- <https://middle-east-online.com/الأدب-الرقمي-سمة-ومستقبل-العصر/> (13.05.2022)
- <https://rehamhosny.website/al-barrah/> (11.06.2022)
- <https://www.trthaber.com/haber/bilim-teknoloji/yapay-zekayla-sanatin-bulusmasi-robot-sair-615260.html> (12.06.2022)
- <https://thmanyah.com/455> (05.06.2022)
- <https://www.turkpress.co/node/85635> (08.06.2022)
- <https://okyayevren.com/yayinlar/dijital-miras-guncel-kararlar/> (05.06.2022)
- <https://wearesocial.com/digital-2021> (26.05.2022)
- <https://www.5gvirusnews.com/5g> (02.06.2022)

BEŞİNCİ BÖLÜM

MODERN ÇAĞDA ARAP EDEBİYATININ GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE NESİR ÖRNEKLERİYLE TERCÜME SORUNLARI

Burak ERGİ

Recep ÇELİK

MODERN ÇAĞDA ARAP EDEBİYATININ GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE NESİR ÖRNEKLERİYLE TERCÜME SORUNLARI

Burak ERGİ⁽¹⁾

Recep ÇELİK⁽²⁾

Özet

Modern Çağ olarak ifade edilen günümüzde dil olgusunun önceki dönemlerine kıyasla farklı formlarda; kullanım ve tabirlerle karşımıza çıktığı gözlemlenmektedir. Küreselleşmenin de etkisiyle reform sürecine giren dil, kendi içeriğinde bulunmayan kelime ve kavramların karşılığını bulmakla yükümlüdür. Bu yükümlülük sonucunda ya kelime ve kavram ithalatı yapmakta ya da yeni kelimeler ve kavramları kendi üretmek zorunda kalmaktadır. İşte bu yeni üretilen kelimeler tercüme söz konusu olduğunda hedef dil ile kaynak dil arasında bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu sorunların başında bulunan eşdeğerlilik problemi kimi zaman asıl metinden koparak, kimi zaman da hedef dile yapılan tercümede anlamsız ifadelerle karşımıza çıkmaktadır. Her iki durumda da tercüme aslına uygun bir biçimde yapılmamış olmaktadır. Bu çalışma ortaya çıkan zorlukların tespiti noktasında tanımlayıcı istatistiksel analiz yöntemiyle gerçekleştirilen bir anket sonucuyla birlikte genel olarak iki dil arasında gerçekleşen tercümedeki problemlerin tespit edilmesi noktasında belirli parametreleri sistemli olarak ortaya koymayı hedeflemektedir. Özel anlamda ise dijital çağda gelişen dil jargonunun hâkim olduğu yeni edebi metinlerin Arapçadan Türkçeye tercümesinde yaşanan sorunların tespitini ve bu sorunların çözüm önerilerini içermektedir. Ayrıca bu çalışma Arapça bir metnin eski ya da modern olup olmadığı, eski/yeni karşılaştırmasında varsa ortaya

---

⁽¹⁾ Orcid: 0000-0002-1368-0901.

⁽²⁾ Orcid: 0000-0002-5099-1231.

çıkan anlam farklılıklarını ve bunun neticesinde yapılan tercümede yaşanan güçlüklerin neler olduğunu, bu güçlüklerle nasıl çözümler üretilebileceğini ve kadim/modern metinlerin tercümesinin uygulamalı bir biçimde tatbikini ihtiva etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tercüme Problemleri, Arapça, Modern Dijital Dönem, Diller Arası Diyalog.

مشاكل ترجمة الأدب العربي في العصر الحديث، مع أمثلة نثرية من الماضي إلى الحاضر

الملخص:

نلاحظ بعضاً من الفرق في اللسان خاصة في العصر الحديث قياساً بالعصر السابق فإن اللغة التي تلزم لها النهضة والتي تأثرت عليه العولمة مكلفة لإيجاد بعض الكلمات الغريبة أو الاصطلاحات المستحدثة التي لم توجد في محتواها و إن اللغة في نتيجة هذا التكليف إما تنتج كلمات واصطلاحات لهذه الجدد وإما تستورد الكلمات كما هي وهذا الوضع يأتي معه بمشاكل الترجمة تحت عنوان التساوي من اللغة المسماة بالمصدر إلى اللغة المسماة بالمستهدف. تظهر مشكلة التكافؤ، التي تنصدر هذه المشاكل ، أحياناً بالانفصال عن النص الأصلي ، وأحياناً بتعابير لا معنى لها في الترجمة إلى اللغة الهدف. في كلتا الحالتين ، لا تتم الترجمة وفقاً للأصل. تهدف هذه الدراسة إلى الكشف بشكل منهجي عن معايير معينة عند نقطة الكشف عن مشاكل الترجمة بين لغتين ، إلى جانب نتيجة مسح تم إجراؤه باستخدام طريقة التحليل الإحصائي الوصفي عند تحديد الصعوبات. بمعنى خاص ، يتضمن تحديد المشكلات التي تواجه ترجمة النصوص الأدبية الجديدة ، والتي يغلب عليها تطور المصطلحات اللغوية في العصر الرقمي ، من العربية إلى التركية ، واقتراحات لحل هذه المشكلات. بالإضافة إلى ذلك ، تتضمن هذه الدراسة ما إذا كان النص العربي قديماً أم حديثاً ، والاختلافات في المعنى ، إن وجدت ، التي تنشأ في المقارنة القديمة / الجديدة ، والصعوبات التي واجهتها الترجمة نتيجة لذلك ، وكيفية إيجاد الحلول. لهذه الصعوبات والتطبيق العملي لترجمة النصوص القديمة / الحديثة.

الكلمات المفتاحية: مشاكل الترجمة، العربية، العصر الحديث والرقمي، الحوار بين اللغتين.

1. Giriş

Değişen ve gelişen Dünyada dilin de aynı paralellikte farklılaşması göz ardı edilemeyecek bir olgudur. Medya organlarının da etkisiyle bu hızlı dönüşüme adapte olmak gibi bir zorunluluğu bulunan dil, ya kendini korumaya alarak camid kalacak ya da bu değişime ayak uydurarak kendini geliştirecektir. Camid kalmayı tercih ederse unutulup yok olacak, adapte olmayı tercih ederse de bazı dinamiklerinde farklılaşmaya gitmek durumunda kalacaktır. Çünkü yeni kelimeler, kavramlar ve düşünceler artık o dilde üretilmediğinden bir zorunluluk olarak ithalat serüveni başlayacaktır. Bu ithalat sonucunda temellerinde bulunan farklı boyutları yeniden keşfedecek olan dil olgusunun geldiği nokta ve öncesiyle kıyaslandığında farklı formlara girdiği görülecektir. Bu çalışma problem alanı olarak modern dönemde Arap edebiyatındaki farklılaşma sebebiyle yaşanan tercüme problemlerini öncelikli olarak kelime ve kavram ithalatı boyutuyla sonrasında da metin düzeyinde inceleyecektir.

Çalışmanın Hedefleri

Ortaya çıkan yeni düşünceler, kavramlar ve kelimeler hedef dilde karşılığını bulma yani o dilde yeniden hayat bulma çabasıdır. İşte bu karşılık bulma durumu dilin kendini yenilemesi ve gelişmesi ile paralel olarak ilerlemektedir. Bu çalışma bahsi geçen reform sürecinde değişimlerin boyutlarını belirlemeyi hedeflemekte, bir başka deyişle Arapça özelinde eski-yeni karşılaştırması yaparak bir metnin eski ya da modern olarak tesmiye edilmesi noktasında birtakım parametreleri ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu çalışma sözü edilen parametrelerin belirlenmesinin ardından eşdeğerlilik problemini de göz önünde bulundurularak kaynak dil olarak Arapçadan hedef dil olarak Türkçeye yapılan tercümelemlerde yaşanan sorunları yalnızca teorik boyutuyla değil; uygulama boyutuyla da izah ederek konuya ilişkin çözüm önerilerini de sunmayı hedeflemektedir.

Çalışmanın Çözüm Aradığı Sorular

Bu çalışma, gelişen ve değişen dünya kavramından hareketle dilde gerçekleşen değişimin sebeplerinin neler olduğu, gelişim serüveninde yaşanan farklılaşmanın ne boyutlara ulaştığı, Arapça ile Türkçe özelinde kaynak dilin Arapça olduğu durumlarda diğer dillere olan entegrasyon ve adaptasyon sürecinin daha hızlı olması sebebiyle yaşanan eşdeğerlilik sorunlarının neler olduğu, genel çerçevede modern dönemde Arapçadan Türkçeye yapılan tercümelerde yaşanan sorunların neler olduğu ve bu sorunlara ne gibi çözümler sunulabileceği suallerine yanıt aramaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Tanımlayıcı istatistiksel analiz yöntemini içeren bu çalışma yalnızca bir detaylı anket çalışması olmasının ötesinde ana dili Arapça olmayan bireylerin Arapçadan Türkçeye tercümede yaşadığı güçlükleri de ortaya koyan bir anket çalışmasını içermektedir. İstatistiksel olarak sayısal verilerden yararlandığımız bu çalışma teorik bilgilerin daha sonra pratikte nasıl karşımıza çıktığını gösterecektir.

Araştırma Grubu

Anket çalışması 15 İlahiyat Fakültesi lisans, 1 Arap Dili ve Edebiyatı lisans, 8 Temel İslami İlimler Yüksek Lisans, 1 Temel İslami İlimler doktora öğrencisini, 1 Araştırma Görevlisi, 5 Öğretim üyesi ve 4 diğer bölümlerden ana dili Arapça olmayan bireyleri kapsamaktadır. 35 katılımcının 32'si ana dilini Türkçe, geriye kalan 3'ü de Arapça olarak belirtmiştir. Katılımcıların Arapça okuma ve anlama yüzdeleri kendi ifadeleriyle %43 ileri seviye, %37 ortaya seviye ve %20 giriş seviyesi olarak belirlenmiştir. Arapça metinlerle karşılaşma sıklığınız nedir? sorusuna katılımcıların %40'ı her gün, %29'u günde 1 ya da 2 kere, %17'si 5 ya da 6 kere ve kalan %14'ü ise 3 ya da 4 kere olarak yanıt vermiştir.

2. KÜRESELLEŞEN DÜNYADA DİLLER ARASI DİYALOG VE TERCÜME

Dilin, değişen ve kendini geliştiren bir yapıda olduğu esaslı bir hakikattir. Bu hakikatin Dünyanın dijitalleşmenin de etkisiyle küçük bir köy haline geldiği olgusuyla³² birleşmesi alelâde bir gelişmeyle değil; tüm bu değişimler göz önünde bulundurulduğunda esaslı bir dönüşüm ile ifade edilmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Sözü edilen bu değişim ve gelişim yalnızca yüzeysel boyutta; kelime ve kavram ithalatı ile sınırlı kalmamaktadır. Kaynak dil ile hedef dil arasında gerçekleşen bu alışveriş ancak çok boyutlu bir bakışla kendine ait düzleminde anlam kazanmaktadır.

Ne var ki “köklü değişim” ifadesi dilin bambaşka bir boyut kazanarak artık eski olarak tabir edilen halinden tamamen ayrıldığı anlamına da gelmemektedir. Eski kelimeler artık adı üzerinde kadîm olduğundan, günümüzde sıklıkla kullanılmadığından ya bir kesim tarafından daha derin anlamlar ihtiva ettiği savunularak yeniden diriltilmeye çalışılmakta ya da artık anlamsız ölü kelimeler olarak adlandırılarak tamamen yok hükmünde sayılmaktadır. Her iki grubun da hata ettiğini söylemek ise pek de uzak görünmemektedir. Evet, dil köklü bir biçimde değişikliğe uğrar. Fakat bu köklü değişim dilin en temel dinamiklerini sarstığında, yapısal özelliklerini bütünüyle değiştirdiğinde ve neticesinde dilin artık bu değişime karşı koyamadığı durumlarda yaşam belirtisi gösterememesiyle ölü olarak adlandırılır. Kelimeler mecazi ifadeyle ölmeye başladığında artık o kavramların anlam dünyaları da ölür. Anlam örgüsünde yaşam emaresi bulunmayan kelimelerin de var sayılması tarafgirlikten ya da geçmişe özlemden öteye geçmediği kanaatini oluşturmaktadır.

---

³² Merve Çelik Varol-Erdem Varol, “Kavram ve Kuramlarıyla Marshall McLuhan’a Bakış: Günümüzün Egemen Medya Araçları Ekseninde Bir Değerlendirme”, *IntJCSS Dergisi*, 2019, 5/1, 137-158.

Tercüme ya da çeviri farklı milletlerden insanlar arasında çeşitli ekonomik, kültürel ya da ideolojik sebeplerden kaynaklı olarak geçmişten günümüze uzanan bir serüvendir. Bu serüven kimi zaman çarşı ya da pazarda, kimi zaman devletlerarası anlaşmalarda ya da bazen yazınsal bir sanat eserinin diğer bir dile kazandırılması esnasında gerçekleşebilmektedir. Ancak son asırda teknolojik cihazların kullanım alanlarının genişlemesi ve bunun sonucunda medya sektörünün de bambaşka boyutlara ulaşması sözü edilen etkileşimin süratini artırmış ve böylelikle diller arası diyalog yukarı yönlü bir ivme kazanarak önceki dönemlerden daha hızlı bir ilerleme kaydetmiştir. Ayrıca bir gövde gösterisi haline de gelen bu teknolojik atılımlar diğer milletlerin de haberdar olması amacıyla önceki dönemlere kıyasla daha etkili bir biçimde tercüme edilegelmiştir. Böylelikle tercüme bir propaganda aracı olarak da kullanılmaya başlanmıştır.

Konunun daha doğru kavranabilmesi açısından aşağıda verilecek örnek dikkat çekicidir. Bir Arap haber sitesi olan Alghad'ın "Siyah Altın olarak adlandırılan petrolün Araplaştırılması" başlığıyla 23 Şubat 2021'de yayınladığı bir habere göre Suudi Arabistan eski petrol bakanı ve OPEC'in yöneticilerinden Ahmet Zeki el-Yemâni'nin 1973 yılındaki İsrail savaşına destek veren devletlere petrol satışının yasaklanması kararını almasının ardından yurt dışında pek çok kanalda çeşitli devlet yetkilileriyle TV programına çıktığı ve petrol özelinde demeçler verdiği aktarılmaktadır.³³ Yine bir sosyal medya mecrası olan Youtube üzerinde Yemani'nin 1973'te konuya ilişkin röportajı orijinal kaydıyla mevcuttur. Ayrıca dikkat çeken bir başka husus da İngiltere merkezli haber kanalı olan BBC Arabic'in pek çok girişimine rağmen

---

³³Ahmet Zeki Yemanî, من هو عراب الذهب الأسود (23 Şubat 2021) <https://www.bbc.com/arabic/middleeast-56168656.amp> (05.07.2022).

(1996,2005,2007,2008) ancak 2009 yılında yayın hayatına başlayabilmesidir.

Bu ve benzeri verilerden hareketle ekonomik bazı üstünlükleri neticesinde Arap coğrafyasının diğer milletlerle olan ilişkileri sıkılaşıp ve medyanın da etkisiyle Arapça hedef dillere kaynaklık etmiştir. Bir başka deyişle Arapçanın kaynak dil olması elbette ilk defa ekonomik sebepler sonucunda yetmişli yıllara özel bir durum değildir. Ne var ki “medya” olgusu dikkate alındığında bu eylemin hızlı bir ivme kazandığını söylemek mümkündür.

Küreselleşen Dünya’da ulusal haber ajansları ya da çeşitli sosyal medya ağları aracılığıyla iletişim halinde olan her dil, bahsi geçen kurumların jargonlarından nasibini almaktadır. Gerek ekonomik gerek siyasal sebeplerden ya da sosyal medya kaynaklı diller arasında meydana gelen bu etkileşimin hızı arttıkça kaynak dilden hedef dile yeni tabirlerin, kelimelerin ya da yapıların da geçiş hızı aynı oranda artış göstermektedir. Bu durumda kaynak dil ile hedef dil arasındaki bu tercüme eyleminin her iki dilde dizgisel, tümcesel ya da anlamsal farklılıklar dikkate alındığında bir eşdeğerlik sorunu ile karşı karşıya kaldığını ifade etmek gerekmektedir.

Dikkatlerden kaçmaması gereken bir diğer önemli mesele de tercümenin özünde felsefi bir boyut barındırıyor olmasıdır. Buna göre her birey kendi çevresinde gelişen olayları, iletişim unsurlarını kendi süzgeciyle tercüme eder ve kendi zihin dünyasında yeniden anlamlandırır. Burada sözü edilen tercümenin diller arası gerçekleşen metin çeviri faaliyeti olmadığı açıktır. Zira aynı dili konuşan toplumlarda bile çoğu kez aynı olay farklı anlaşılabilir. Bir başka deyişle olay örgüleri her birey yani tercüman için aynı koşullarda bile farklı anlamları içerebilir. Bu bağlamda “bakış açısı” terkibi tercümenin keyfiyetini ifade eden bir başka kalıp ifadedir.

Bu sebeple tercüme ya da çeviri eylemi öncelikle bireyin olayları ve olguları kendi zihin dünyasında anlamlandırması bağlamında anlaşılmalıdır. Konjonktür değiştikçe anlama kabiliyeti değişen her insan o şartları tercüme eden bir mütercim olarak adlandırılabilir. Bu noktadan hareketle tercüme faaliyeti yalnızca bir metni kaynak dilden alarak hedef dilde anlaşılır hale getirmek şeklinde anlaşılmalıdır. Tercüme bir dönüşümün, bir düşüncenin başka boyutlarıyla hedeften kaynağa “yeniden anlamlandırılması” olarak da ifade edilebilmelidir. Bu çerçevede çeviriyi ya da tercümeyi, insanlık var olduğu günden bu yana gerçekleştirilen bir anlamlandırma eylemi olarak tanımlamak isabetli görülmektedir.

Ayrıca el-Câhız’ın (ö.869) *Kitâbu’l-Hayevân* isimli eserinde “Arap Şiirinin Çeviri Zorluğu” başlığı altında tercüme için تحويل kelimesini kullanması da pek çok açıdan bunu destekler niteliktedir.³⁴ Çünkü el-Câhız’ın kullandığı bu kelime özünde sayrûret anlamını daha Türkçe ifadeyle bir dönüşümü ifade etmektedir. Bir çevirmen bir metni her ne kadar aslına bağlı kalarak en yakın anlamıyla tercüme etme gayretinde olsa da çoğu zaman metni hedef dilin kültürüne, jargonuna uygun bir biçimde değiştirmesi gerekmektedir. Tercüme bu açıdan esas itibariyle çevirmenin yaratıcılığına da bırakılmıştır. Ve bu yaratıcılık kimi zaman asıl metne söz gelimi sadakatsizliği gerektirmektedir. Fakat önemli olan ise orijinal metinde ifade edilen anlam bütünlüğünün hedef dilde de muhafaza edilmesidir.

Örnek olarak Arapçada “أبا عن جد” şeklinde kullanılan ibare Türkçeye “Babadan oğula” ya da “Nesilden nesile” olarak tercüme edilmektedir. Ne var ki Arapçadaki kalıp “Dededen oğula” olarak anlaşılmaktadır. Bu metni çevirirken söz öbeğindeki asıl anlam korunmaya çalışılsa da sözcüklerin asılları Türkçede karşılık

---

³⁴ el-Câhız, *Kitâbu’l-Hayevân*, Matbaatu Mustafa el-Bâbî, Mısır 1975. C. 1, s. 75.

bulamadığından kalıp bir çeşit kırılmaya uğramış ve zarar görmüştür. Bu noktada tercüman asıl metne ihanet etmiş olarak görünse de metni hedef dilde yeniden anlamlandırmış olmaktadır.

Bu noktada zikredilebilecek bir başka örnek ise “فصاحوا بصوت واحد” cümlesinde geçen “بصوت واحد” kalıbıdır. Çünkü terkip Türkçeye “Hep bir ağızdan” şeklinde tercüme ediliyorsa da ne var ki bu çeviri asıl metine söz gelimi sadık değildir. Çünkü asıl metinde geçen صوت kelimesi “ses” anlamında kullanılmaktadır. Fakat bu kelime çeviride kendisine “ağız” ifadesiyle karşılık bulmaktadır.

Siyasi, ekonomik ya da kültürel etkileşimin canlı olduğu toplumdaki diller arası diyalogun kendini sürekli bir biçimde yenilediği ortadadır. Zira yeni olaylar yeni ifade biçimlerini, yeni ifade biçimleri de yeni kavramları üretmeyi gerektirmektedir. Bu da zorunlu olarak dili bir reforma sevk etmektedir. Yenilenme sürecine ister bilinçli ister bilinçsiz bir biçimde olsun adaptasyon sağlamaya zorunlu olan dil olgusu süreç içinde gerek günlük hayatta gerekse edebiyat metinlerinde kendine düşen payı almaktadır. Çünkü dil, kendini geliştirdikçe ya da daha farklı ifadeyle dinamiklerinde değişime gittikçe kullanma yöntemleri de farklılık göstermektedir. İşte bu değişim süreci dili kullananları da etkilediğinden ortaya çıkan metinler öncekilerden farklılık arz etmektedir.

Bizzat toplumun kendisinden beslenen, zihin dünyasını bulunduğu toplum ile yetiştiren ve yazma eyleminde bulunan her birey bu süreçte tercümanın felsefi boyutu da dikkate alındığında kendini güncellemeye mecbur kılmaktadır. Bu, elbette günümüz metinlerinin söz gelimi eski dille yazılamayacağı anlamına gelmemekte birlikte çerçevesi yalnızca Türkçe ile de sınırlı değildir. Bu açıdan toplumun değişmesi dili, dilin değişmesi de metinleri yakın markaja almaktadır. Bu sıkı ilişki sonucunda ortaya çıkan yeni dil öncekinden pek çok hususta farklı görünmekte ve anlaşılabilirliktedir.

Yalnızca edebiyat ile sınırlandırmamakla birlikte yukarıda vurgusu yapıldığı üzere genel anlamda sanatçının besin kaynağı olan toplum, sözü edilen adaptasyon sürecinde çeşitli farklılıklarla karşı karşıya kaldığından sanat dilinin de bu tecdide entegre olma çabası dilin kendi dinamiklerinde de bazı çeşitliliklere yol açmaktadır. Bu noktada zihinlerde canlanan mukadder sorulardan biri de; yukarıda bahsi geçen boyutuyla küreselleşmenin etkisiyle dili kullananların bir değişime uğraması neticesinde dilin farklılaşması mı yoksa dilin kendi dinamiklerinin farklılaşmasıyla dili kullananların da bir değişimi yaşaması mıdır? sorusudur.

Dil, özü itibariyle değişime en açık olgulardan biri olmasına karşın kullananlarının lisanında ya da kaleminde hayata geçmedikçe kendini yineleyip geliştiremez. Bu çerçevede dili kullananların çevresel faktörlere bağlı olarak zihin dünyalarının farklılaşması, kelimelere yükledikleri anlamların derinleşmesi ya da sığlaşması, sosyal dünyanın tesiri altında kalarak kelime, kavram, düşünce ithalatı yapması gibi çeşitli etkenlerle sıkı bir ilişki içinde olan dil, bu etkenler görmezden gelindiğinde rafa kaldırılmış eski basım bir kitaptan öte geçemez. Dolayısıyla dil artık bir anlamda ölü olarak tanımlanır. Nitekim Dünyada bunun örneklerine sıklıkla rastlanılmaktadır. “Dilsel çeşitliliğin boyutları, Dünyada kaç dil vardır?, Filogenetik Dilbilim, Diller Arası İlişkiler” vb. pek çok çeşitli başlığı ivedilikle inceleyen Amerikan Dilbilimci Stephen R. Anderson Oxford Üniversitesi tarafından basılan *Languages: a very short introduction* adlı eserinde Sümerce, Hunca, Matorca gibi dilleri artık ölü olarak tanımlamıştır.³⁵ Dili kullananların zihin dünyalarının, bunun sonucunda da kavram örgülerinin farklılaşması dili öncekinden daha muhtelif bir forma sokan en temel olguların başında gelmektedir.

---

³⁵ Stephen Anderson, *Languages : A Very Short Introduction*, Oxford University Press, 2012.

Yeniden vurgulamakta fayda gördüğümüz durum şudur: Dil her ne kadar değişen dünya düzenine ayak uyduruyorsa da temel dinamiklerini çoğu zaman koruyabilme özelliğine de sahiptir. Köklü değişim ifadesi dilin A'dan Z'ye tamamen başkalaşması olarak anlaşılmalıdır. Dil, anlam bakımından üzerine koyarak gelişimine devam ediyorsa da özellikle gramer boyutuyla esaslı bir değişime uğradığı çoğunlukla gözlemlenmez. Çünkü birazdan izahatı yapılacağı üzere bazı dil aileleri, gerçekleşen bu değişime karşı koyamamış ve önceden lehçe olarak aynı çatıda değerlendirilmesine karşın sonraki dönemde artık farklı bir dil haline gelmiştir. Maria Jesus Horta'nın "XI. yüzyıla doğru hızlı bir çöküş dönemine giren Latince, kısa bir süre sonra da belli bazı yazılı metinlerde kullanılmaya devam etmesine rağmen, konuşma dili olarak kesin bir şekilde ortadan kalkmıştır."³⁶ ifadesi bu noktada konuyu daha anlaşılır hale getirmektedir. Latince sonraları lehçelerine yenik düşmüş, azınlığı temsil eden bir kesim tarafından katı bir biçimde korunmaya çalışılsa da konuşma dili olmaktan çıkmıştır. Söz gelimi Hristiyanların resmi dili olarak kabul edilen latince, dinin hüküm sürdüğü bölgelerde İspanyolca, Portekizce, İtalyanca ve Rumenceye dönüşmüştür.

3. METİN KARŞILAŞTIRMALARI

Bu bölümde yukarıda söz edilen dilin değişim, gelişim ve diğer dillerle olan ilişkilerinde yaşadığı entegrasyon sorunları de göz önünde bulundurularak Kus b. Saide b. Amr el-İyâdi'nin (ö.600) meşhur hutbesinden bir kesit, eski bir metin olması göz önünde bulundurularak tercüme edilecek sonra Abdurrahman Ra'fet Paşa'nın (ö.1986) *Sahabe Hayatından Kesitler* adlı kitabı modern metin bağlamında dikkate alınacak ve bu iki metnin tercümesinde yaşanan

---

³⁶ Horta Sanz, Maria Jesus . "Romen Dillerinin Ortaya Çıkmasına Kadar Latincenin Geçirdiği Evrim", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Mart 2022): 77-107. <https://doi.org/10.30767/diledeara.990390>.

farklılıklar tespit edilmeye çalışılacaktır. Önce söz gelimi kırık bir tecüme yapılacak ve sonrasında da bu kırık anlamlar tam bir cümle halinde yeniden toparlanacaktır. Tercüme farklılıkları ve varyasyonları da peş peşe dizilecektir.

3.1. Kus b. Saide b. Amr el-İyâdî'nin (ö. 600) Hutbesinden Bir Kesit

أَيُّهَا النَّاسُ اسْمَعُوا وَعُوا، وَإِذَا وَعَيْتُمْ فَاَنْتَفِعُوا، فَإِنَّهُ مَنْ عَاشَرَ مَاتَ، وَمَنْ مَاتَ فَاتَ، وَكُلُّ مَا هُوَ آتٍ، مَطْرٌ وَنَبَاتٌ، أَرْزَاقٌ وَأَقْوَاتٌ، آبَاءٌ وَأُمَّهَاتٌ، أَحْيَاءٌ وَأَمْوَاتٌ، آيَاتٌ بَعْدَ آيَاتٍ.. إلخ.

1. Ey İnsanlar, (اسمعوا) dinleyiniz (و) ve (عوا) iyi öğreniniz. 2. (فإنه) iyice öğrendiğinizde (فانتفعوا) ondan faydalanınız. 3. (ومن مات) ölen de (ومن مات) ölen de (فإنه) Çünkü gerçek şu ki (من عاش) yaşayan (مات) ölür. 4. (ومن مات) ölen de (فإنه) (ومن مات) ölen de (فإنه) gider. 5. (وكل ما هو آتٍ) Gelecek olan her şey (آتٍ) gelir. 6. (مطر و) (آباء وأمهات) Yağmurlar, otlar, (أرزاق وأقوات) rızıklar, azıklar, (أباء وأمهات) analar, babalar (أحياء وأموات) ölümler ve diriler (آيات بعد آيات) delil üzerine delildir.

Yukarıda kesik bir biçimde tercüme edilen bölüm ana metinden yalnızca bir kısımdır. Ve bu metin cahiliye dönemine ait olmasına karşın Allah'ın varlığı ve birliği noktasında bazı nasihatler içerdiğinden tercüme edilirken bu durumun da göz önünde bulundurulması bir zorunluktur. Zira yukarıdaki bölümde metnin aslına ihanet etmek deyişinden kastedilenin metnin içerdiği temel anlamdan tam bir kopuşu ifade etmediği vurgulanmıştı. Bu bağlamda metin olabildiğince kendi iç dinamikleri içinde Türkçeleştirilmeye çalışılacaktır.

İlk cümle “Ey İnsanlar, dinleyin ve iyice öğrenin, iyice kavrayın ya da bilinçlenin” şeklinde tercüme edilebilir. Çünkü va’y, bilinçlendirme anlamıyla da tercüme edilmektedir. Kaldı ki kavramak ya da bir meseleyi iyice öğrenmek özünde bilinçlenmenin güdüsüyle gerçekleşmektedir. Ne var ki İbn Manzûr (ö.711) va’y kelimesi için

kalbi bir şeyden koruyup, kollamak tanımlamasını yapmıştır.³⁷ Bu bağlamda cümle Ey İnsanlar, dinleyin ve korunun! şeklinde de tercüme edilebilir. Ayrıca İbn Manzûr (ö.711) va'y kelimesinin kabullenmek³⁸ anlamı barındırdığını da söylediğinden “Ey İnsanlar, dinleyin ve kabullenin” çevirisi de metnin orjinal maksuduna ters görünmemektedir.

İkinci cümle de birinci cümlede geçen va'y kökünü içerdiğinden yukarıda sözü edilen çevirileri içine alarak çok anlamlılıkla tercüme edilebilir. Bu bağlamda “İyice kavradığınızda faydalanınız” şeklindeki tercüme bu cümle için uygun çeviri olarak görünmektedir. Fakat bu noktada metnin ruhuna uygunluk sağlaması açısından kelimeyi asıl anlamından da çıkarmadan; söz gelimi daha asimetrik bir biçimde “gereğini yapın” şeklinde tercüme etmek de orjinal metnin genel çerçevede anlam bütünlüğünü korumak açısından pürüzleriyle birlikte kabul edilebilir seviyededir.

Metinde geçen üçüncü cümleye ise başında te'kit edatı bulundurmasıyla ilişkili olarak “gerçek şu ki” ifadesi eklenmiştir. Çünkü eski metinlerde anlamı vurgulamak adına kullanılan te'kit edatları çoğunlukla “muhakkak ki” ifadesiyle çevrilmektedir. Ne var ki bu çeviri günümüz jargonunda nispeten eski sayılabileceğinden pek de uygun görülmemektedir. Çünkü kökeni ve türevleri itibariyle yine Arapçadan Türkçeleşmiş bir şekilde kullanılan “Muhakkak” kelimesi artık günlük hayatta önceki dönemde olduğu kadar sık kullanılmamaktadır. Ayrıca “muhakkak” ifadesi te'kit edatlarının içeriğinde bulunan gizli anlamları da bütünüyle içermemektedir. Kaldı ki “muhakkak” kelimesi ithal edildiği dildeki anlam örgüsünde nispeten genişleme yaşayarak anlam kaymasına uğramıştır. Bu bağlamda hem günümüzde sıklıkla kullanılmaması hem de yaşadığı

---

³⁷ İbn Manzûr, *Lisânü'l- 'Arab*, 15/396.

³⁸ İbn Manzûr, *Lisânü'l- 'Arab*, 15/397.

anlam farklılığı sebebiyle “Muhakkak ki” kalıbı bu makama uygun düşmemektedir. Bu çerçevede “Gerçek şu ki; yaşayan herkes ölür” şeklinde yapılacak bir tercüme hem makama hem de gramer açısından sorunlu görünmediğinden doğru kabul edilebilir.

Dördüncü cümlede fevât mastarından türeyen fiil zamanın geçmesi anlamına da gelmektedir. Bir başka deyişle şart edatının cevabı olarak cümlede konumlanan fiil şart cümlesiyle de anlam ilişkisi taşıdığından “Ölen herkes gider” şeklinde tercüme edilebileceği gibi “Ölen kişi için artık iş işten geçmiştir.” şeklinde de çevrilebilir.

Beşinci cümlede geçen kelimeler günümüzde de nispeten geçerliliğini sürdürdüğünden tercümesinde zorluk yaşanmamaktadır. Çünkü Türkçede de kullanılan “âti” ifadesi gelecek ve gelmekte olan anlamlarında kullanılmaktadır. Ne var ki bu kelimeye artık pek az kişi tarafından cümle içinde kullanılma fırsatı tanınıyorsa da anlamı “gelecek olan” şeydir. Bu bağlamda “Gelecek olan her şey gelecek” şeklinde yapılacak tercüme yine makama da münasebeti göz önünde bulundurulduğunda uygun görülmektedir.

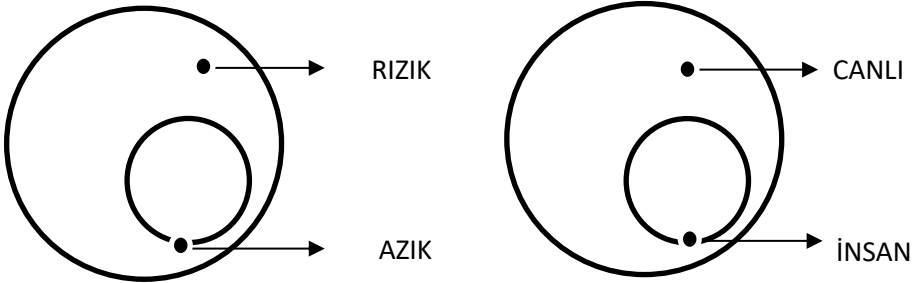
Burada dikkat edilmesi gereken nokta ise asıl metinde ism-i fail formunda bulunan kelimenin geniş ya da gelecek zaman anlamında kullanılarak Türkçe çeviride fiil formunda bulunmasıdır. Bu da Basra ve Kûfe ekolleri arasında geçen iştikak konusundaki görüş ayrılığında Basra ekolünden yana taraf olmamız gerektiğini ortaya koyar niteliktedir. Çünkü Basra ekolüne göre ism-i fail muzari fiilden türetilmektedir.³⁹

Altıncı ve son cümlelerin tercümesi de “Yağmurlar, otlar, azıklar, rızıklar, anneler, babalar, ölümler ve diriler delil üzerine delildir” şeklinde bütüncül olarak tercüme edilmelidir.

---

³⁹ Kemâleddin el-Enbârî, *el-İnsâf fi mesâ'ili'l-hilâf*, 1/51.

Son cümlede zihinlerde canlanması pek muhtemel bir sorun da “azıklar ve rızıklar” kalıbının Türkçede aynı anlamda kullanılıyor olmasından hareketle anlatım bozukluğunun var olduğu sanısıdır. Türkçede rızık kelimesi yaygın olarak “Allah tarafından bahşedilen yiyecek ve içecek” şeklinde kullanılmaktadır. Ayrıca kendinden sonra gelen “azıklar” ifadesi de yine bu anlamdadır. Bu bağlamda aynı anlama gelen iki kelimenin virgülle kullanılması anlatım bozukluğu olarak nitelendirilebilmektedir. Çünkü Türkçede “Al ve kırmızı elma” ifadesi anlamsızdır. Ayrıca eş anlamlısının yeniden zikredilmesi bakımından iki kelimeden birisinin fazlalık olduğu da ortadadır. Ne var ki Arapçada rızık kelimesi “Allah tarafından bahşedilen her şey” manasında kullanılmaktadır.⁴⁰ Azık kelimesi de rızık kelimesinin anlam örgüsünde bir alt başlığı; yakın cinsini ifade etmektedir. Bu bağlamda rızık ve azık kelimeleri arasında küme elemanları bakımından tam girişiklik⁴¹ yani Umum Husus Mutlak ilkesi bulunmaktadır. Buna göre tüm azıklar rızık olarak değerlendirilse de rızık kelimesinin eleman kümesinin tamamını azık oluşturmaz. Bu açıdan anlam içerikleri Türkçedeki karşılığına muğayir olarak Arapçada farklı görünmektedir. Dolayısıyla “azıklar ve rızıklar” ifadesi özünde barındırdıkları nispet ilişkisi bakımından aynı değildir ve bu itibarla anlatım bozukluğunun olmadığını söylemek mümkün görünmektedir.

⁴⁰ İbn Manzûr, *Lisânü'l-‘Arab*, 10/115.

⁴¹ Cafer Sadık Yaran, *İnformel Mantık*, 41, İstanbul 2018.

Son cümlede yine dikkat çeken bir başka husus da mübteda olarak getirilen ve sonrasında üzerine atıfta bulunulan kelimenin (مطر) nekra özelliği taşımasıdır. Nekra kelimelerin sıfatsız bir şekilde mübteda konumunda gelmesi uygun olmayıp tercüme esnasında gramer özelliklerinin göz önünde bulundurulma zorunluluğu olduğundan tartışmaya açık bir nokta olarak görünmektedir. Klasik ve modern dönemlerde kaleme alınan pek çok eserde mübtedanın tarifi yapılırken marife olmasına vurgu yapılmaktadır. Çünkü mübteda hakikatte müsned-i ileyhtir ve müsned-i ileyhin marife olma zorunluluğu bulunmaktadır.⁴²

Bununla beraber zihinlerde fiil cümlesindeki failin de müsned-i ileyh olduğu ve böylelikle nekra gelemeyeceğini zannettireceğinden durum vehle-i ûlâda bir çıkmaz gibi görünmektedir. Ne var ki günümüzde kaleme alınmış olması bakımından önem arz eden Abduh er-Rrâcihî tarafından yazılan *et-Tatbîkun-Nahvî*⁴³ ve Fazıl Sâmerî tarafından telif edilen *Meânî'n-Nahvî*⁴⁴ isimli eserlerde mübtedanın nekra olmasına karşın muhtas olarak gelebileceğini belirtmişlerdir. Kaldı ki kelimada maksut olan müfit olmasıdır. Müfit olma durumunda tercih edilen her ne kadar mütekellim ve sâmi için aynı anda vuku bulması ise de yalnız mütekellimin sükûtu da cümlenin kelam olarak adlandırılabilmesi için yeterli görülebilmektedir.⁴⁵ Nekra olarak gelen kelimenin modern metinlerde mübteda konumunda bulunmasının önünde büyük bir engel olmadığını söylemek mümkün görünmektedir. Kaldı ki bu durum yalnızca modern metinler çerçevesinde değil; klasik metinlerde de aynı biçimde zikredilmektedir. Nitekim İbn Malik (ö.672) meşhur *el-Elfiyye* isimli eserinde ⁴⁶ وَلَا يَجُوزُ الْإِتِّدَا بِالنَّكْرَةِ ifadesini kullanmış fakat hemen sonrasında da bu beyti مَا لَمْ تُفَدِّ diyerek

⁴² Bahâüddîn İbn Akîl, *el-Müsâ'id 'alâ teshîli'l-Fevâid*, 1/216.

⁴³ Abduh er-Râcihî, *et-Tatbîku'n-Nahvî*, 433.

⁴⁴ Fadıl Sâmerî, *Meânî'n-Nahvî*, Dâru'l-Fikr, Amman 2000, 1/170.

⁴⁵ Celaluddin Suyûtî, *el-Behcetü'l-Merdiyye*, 42, Haşemi, 2015.

⁴⁶ İbn Malik, *el-Elfiyye*, 139.

kayıtlamıştır. Bu bağlamda özetle; mübtedanın nekra olması tercih edilmiyorsa da bu durumda müfid olan nekra mübteda konumunda bulunabilmektedir. Dolayısıyla metinde geçen ve nekra olan (مطر) sözcüğünün mübteda olarak geldiğini ve bu durumun gramerin aslına muhalif olmadığını ifade etmek mümkündür.

3.2. Abdurrahman Rafet Paşa'nın (ö. 1986) *Sahabenin Hayatından Kesitler* İsimli Eserinden Bir Örnek

كان بعمر الورد حين لَقَّنْتَهُ أُمُّهُ الشَّهَادَةَ وَأَتْرَعْتَ فُؤَادَهُ الْغَضَّ بِحَبِّ النَّبِيِّ، وَلَا غَرَوُ فَالْأَذُنُ تَعَشَّقُ قَبْلَ الْعَيْنِ أَحْيَانًا.

Bu bölümde baştan sona bir paragraf olduğu gibi tercüme edilmeyecek; yalnız birkaç cümlenin çevirisi yapılacaktır. Modern dönemde kaleme alınan bu eserde karşılaşılan tercüme güçlükleri aktarılacak ve önceki metinde yaşanan güçlüklerle kıyaslanacaktır.

1. (كان بعمر الورد حين لَقَّنْتَهُ أُمُّهُ) Annesi ona şهادeti öğrettiğinde henüz küçüktü. 2. (وَأَتْرَعْتَ فُؤَادَهُ الْغَضَّ بِحَبِّ النَّبِيِّ) Annesi onun küçük gönlünü İslam peygamberinin sevgisiyle doldurdu. 3. (وَلَا غَرَوُ) Şaşırılacak bir durum yoktu. 4. (فَالْأَذُنُ تَعَشَّقُ قَبْلَ الْعَيْنِ أَحْيَانًا) Çünkü kulak bazen gözden önce âşık olur.

Birinci cümlede vurgulanması gereken en önemli husus *بعمر الورد* kalıbıdır. Çünkü bu ifade genel itibarla Türkçeye “küçük yaşta” olarak tercüme edilmektedir.⁴⁷ Bu çevirinin hatalı olduğunu söylemek bir tarafa Türkçedeki bazı deyimleri pekiyi yansıttığını da ifade etmemiz gerekmektedir. Buna göre *الورد* öbekte geçen gül demektir ve gül bir çiçek adıdır. Türkçede “ömrünün baharında” deyimini kişinin ömründe çiçeklerin açtığı bahar dönemini ifade etmektedir. Bu bağlamda asıl metne biraz serbest davranarak *بعمر الورد* ifadesinin yer

⁴⁷ Suliman Alomirat ve Ali Bulut, *Arapça Edebi Metinler*, İFAV, 2021.

aldığı birinci cümle, “Annesi ona şهادeti öğrettiğinde henüz ömrünün baharındaydı” şeklinde tercüme edilebilir görünmektedir.

İkinci cümlede geçen ve nispeten zor görünen bir diğer kelime de فؤاده kelimesidir. Fuâd; kalp, gönül, ruh ve göğüs anlamında kullanılmaktadır.⁴⁸ Bu açıdan “gönlünü doldurdu” ifadesi makama münasebeti da dikkate alındığında doğru bir çeviri gibi görünmektedir. Bu noktadan hareketle eski/yeni metinlerin mukayesesi bağlamında Arapçadan Türkçeye yapılan tercümelere karşı karşıya kalınan çeviri güçlüklerini gramer ve eşdeğerlilik ekseninde değerlendirmek uygun görünmektedir.

Arap Gramerinin asimetrik yapısı dikkate alındığında yaşanan güçlükler suhûletle aşılabilmektedir. Fakat bir anlamın hedef dilden kaynak dile çevirisi esnasında yaşanan eşdeğerlilik problemine kolaylıkla son vermek mütercimmin yeteneklerine ve asıl metne sadakatine bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir. Bu açıdan çevirmenin her iki dile hâkim olmasının yanında iki dilin hüküm sürdüğü coğrafyadaki kültür mirasına da vakıf olması bir tercih değil gerekliliktir. Çünkü Asıl metindeki duyguların çevrilen metne nüfuz edemediği durumlarda tercüme edilen metin bu hisleri okurla paylaşamamakta ve metin artık kelime yığını olarak betimlenmektedir. Bu izahlardan açıkça anlaşılacağı üzere söz konusu cümlelerin tercümesi ekseninde modern metinlerin gramer kargaşasından uzak ve daha anlaşılır olduğu gözlemlenmektedir. Tercüman, söz gelimi gramerin derin sularında kulaç atmak zorunda kalmamaktadır. Ayrıca önceki dönemlerde şiirin ve nesrin bir meydan okuma aracı olarak kabul edildiği de dikkate alındığında modern metinlere kıyasla daha kapalı bir formda karşımıza çıktığını kabul etmek gerekmektedir. Bu çalışmanın ana konusu yalnızca nesir biçiminde kaleme alınan eserlerdeki tercüme güçlükleri olduğundan şiir formundaki beyitlere yer verilmeyecektir. Ancak bu konuda “Muallaka-ı Seb’a” şiirlerini

⁴⁸ İbn Manzûr, *Lisânü'l-‘Arab*, 8/135.

“Yedi Askı Őiirleri” adıyla alana kazandıran Mehmet Hakkı Suçin’in kadim Őiirleri ustalıkla tercüme ederek TürkçeleŐtirmesini anımsatabiliriz.

4. ANKET SONUÇLARI VE DEĞERLENDİRME

Önceki bölümlerde “Dijital Çağda Tercüme Problemleri” olgusu öncelikle teorik ve pratik yönüyle incelenmiş, problem alanları tespit edilerek bu sorunlara karşı çözümler önerileri sunulmuştur. Bu bölüm de teorik boyutunun ana dili Arapça olmayan bireylerde tercüme esnasında nasıl karşılık bulunduğunun tespiti takip edilecektir.

Buna göre birinci bölümde katılımcılarının belirtildiği bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Sorular, katılımcılara eski ve yeni dönem metin karşılaştırmalarında bir metnin eski ya da modern olarak tanımlanması noktasında belirlenecek parametrelerin tespiti amacıyla yöneltilmiştir.

Anketin girişinde katılımcılara konuya ilişkin bir aydınlatma metni paylaşılmıştır. Bu çalışma, Arapçada edebi nitelik taşıyan metinlerde yaşanan tercüme problemlerini eşdeğerlilik başlığı altında incelemektedir. Yine eski ile yeni, kadim ile modern mukayese ederek okuyucunun karşılaştığı tercüme sorunlarını tespit etme, bir metni yeni ya da eski olarak betimleme noktasında birtakım parametreleri ortaya koymayı hedeflemektedir. Ayrıca bu parametreleri belirlerken ana dili Arapça olmayan bireylerin yeni-eski metin okumalarında anlama düzeylerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. İki kısımdan oluşacak olan bu anket birinci kısımda kelime, ikinci kısımda metin düzeyinde sunulacaktır.

1. Soru: (الدهون الثلاثية) kelimesinin aşağıdaki seçeneklerden hangisinin karşılığı olduğunu dűşünüyorsunuz?

- a) Üç teneke yağ
- b) Üç kg yağ
- c) Üç ana yağ grubu (bitkisel, hayvansal ve kimyasal)
- d) Triglesit (Kandaki çeşit yağ oranını ifade eder)

Katılımcılara الدهون الثلاثية terkibi özel bir amaca ulaşmak adına yöneltilmiştir. Burada ulaşılmak istenen amaç ise terkipteki her iki kelimenin de çok yaygın bir biçimde kullanılıyor olmasına karşın aynı tümcede sıfat tamlaması olarak isti'mâl edildiğinde anlamda gerçekleşen değişimin farkındalığının tespit edilmesidir..

İlk iki seçenek yalnızca dört şıklı bir soru oluşturmak amacıyla koyulmuştur. C şikkındaki üç ana yağ grubu ifadesi de sorudaki tek güçlü çeldiricidir. Çünkü terkinin spesifik olarak ne anlam ifade ettiği bilinmediğinde içgüdüsel olarak bir yağ ve üç kelimelerinin birleşiminden oluşan bu kalıbın üç ana yağ grubu olarak tercüme edilmesi kuvvetle muhtemel bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçeve de elektronik ya da fiziksel sözlük kaynaklarının kullanımının yasak olduğu hatırlatması yapılan katılımcıların yalnızca %34'ü doğru cevap olarak triglesit seçeneğini işaretlemişlerdir. %45'lik kısım ise eldirici seçenek olan üç ana yağ grubunu işaretlemiştir.

- Üç teneke yağ 3
- Üç kg yağ 4
- Üç ana yağ grubu (Bitkisel, hayv... 16
- Triglesit (Kandaki yağ oranını ifa... 12

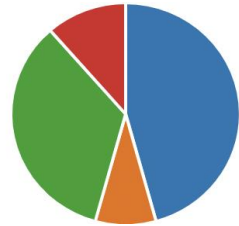
İlk soruya yanıt veren katılımcıların %77'si bu kelimenin modern döneme ait olduğunu düşünürken geride kalan %23'lük kısım ise eski bir kelime olduğunu düşünmektedir.

2. Soru: Aşağıdaki kelimelerden hangisi “Mektuplaşma” ya da “Mailleşme” anlamında kullanılmaktadır?

A-تراسل / B-راسل رسالة / C-تبادل الرسالة / D-رسل رسالة

Yukarıdaki soru, ankete katılım sağlayanlara yine özel bir amaç için yöneltilmiştir. Türkiyede Arapça öğretiminin genel anlamda klasikler üzerinden olduğu varsayımı üzerine (a) seçeneğinde geçen fiilin işteşlik bildiren baktan geldiği bilindiğinden eylemi karşılıklı yapma anlamında güçlü bir çeldirici olarak bulunması bu açıdan önem arz etmektedir. Ne var ki mailleşme için kullanılan fiil (c) seçeneğinde bulunan تبادل الرسالة ifadesidir. تراسل fiilinin özünde mektuplaşma eyleminin karşılığı olduğu ilk bakışta zihinlerde canlansa da durum böyle değildir. Elektronik ya da fiziksel sözlük kaynaklarının kullanımının yasak olduğu ve tüm fiillerin mazi formda geldiğinin hatırlatması yapılan katılımcıların %46'sı çeldirici seçenek olan تراسل fiilini işaretlemiştir. %34'lük kısım ise doğru seçenek olan تبادل الرسالة seçeneğini işaretlemiştir.

● تراسل	16
● راسل رسالة	3
● تبادل الرسالة	12
● أرسل رسالة	4

3. Soru: أشعة فوق البنفسجية terkihi sizce ne anlama gelmektedir? Şeklindeki açık uçlu sorusu katılımcılara yöneltilmiştir.

İngilizcede “Infrared rays” kelimesinin zıttı ve “Ultraviolet rays” terkihinin karşılığı olan bu yapı “mor ötesi ışınlar” olarak

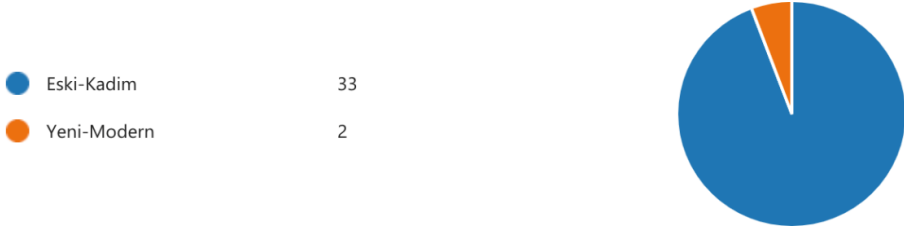
Türkçeye tercüme edilmektedir. Renk skalasında mor ışığın ötesinde kalan bu ışınlar İngilizceden Arapçaya kelime ithalatı yoluyla girmesine karşın bu işlem anlam içeriği göz önünde bulundurularak yapılmıştır.

	→ Ultraviolet Rays	Ultra: Üstünelik	فوق
		Violet: Menekşe	بنفسج
	→ Infrared Rays	Infra: Altındalık	تحت
		Red: kırmızı	الحمراء
		Rays: Işınlar	أشعة

Açık uçlu olarak yöneltlen bu soruya verilen yanıtlar ise grafik olarak sunulamayacaktır. Ne var ki bu soruya doğru yanıt veren katılımcı sayısı ise %37'lik oranla 13 kişidir. Sorunun açık uçlu olmasından kaynaklı olarak doğrudan tercüme etme fırsatı sunulan katılımcılardan gelen bazı yanıtlar ise şaşırtıcıdır. Bu çerçevede “Röntgen”, “Menekşenin üzerindeki ışıktır.”, “Menekşelerin üzerindeki ışık” ve “Menekşenin üzerindeki yansımalar” oldukça dikkat çekici yanıtlardır. Buna göre yanıtlarda sözü edilen menekşe, البنفسجة kelimesinin Türkçe karşılığıdır. Ne var ki bu kelime yeni bir terkipte kendine yer bulduğunda anlam farklılığına uğramaktadır. Ayrıca mezkûr yanıtları veren katılımcıların zihninde belki bir kelimenin yalnız bir karşılığı bulunduğu kanaati hâsıl olmaktadır. Fakat Arapçada bir kelimenin çok anlamlı olduğu gözden kaçmamalıdır.

4. Soru: أيها الناس اسمعوا وعوا و إذا وعيتم فانتفعوا فإنه من عاش مات و من مات فات و كل ما هو آتٍ آتٍ
cümlelerinin hangi döneme ait olduğunu düşünüyorsunuz?

Bu soruya katılımcıların %94'ü doğru seçenek olan eski/kadim cevabını, kalan %6,'lık kısım ise yanlış seçenek olan yeni/modern cevabını vermiştir.

5. Soru: Dördüncü soruda geçen metnin hangi döneme ait olduğunu nasıl tespit ettiniz? tarzında açık uçlu bir sorusu yöneltilmiştir.

Soruya verilen yanıtlar ikinci bölümde vurgusu yapıldığı üzere bir metni yeni ya da eski olarak betimlerken belirlenecek parametreler çerçevesinde oldukça önemli bir yere haizdir. Çünkü katılımcılar burada kendi düşünce dünyalarındaki bilgilerle metni doğrudan tercüme etmeye mecbur bırakılmıştır. Buna göre soruyu cevaplayan katılımcıların büyük bir kısmının vurguladığı şu hususu zikretmek önemlidir. Yabancı sözcüklerin bulunmaması ve nispeten kadim olarak nitelendirilebilecek va'y kelimesinin cümlede bulunması katılımcıların metnin eski olarak değerlendirmesine yardımcı olmuştur. Ayrıca ana dili Türkçe olmayan üç öğrencinin de katıldığı bu anketteki beşinci soruya verilen bir adet Arapça yanıt bulunmaktadır. Ne var ki katılımcı metnin modern döneme ait olduğunu düşünmektedir. Sözü edilen öğrencinin soruya verdiği yanıt şöyledir:

يتميز الأدب في هذا العصر بالاهتمام بالسجع لأهمية الجرس (من عاش مات/ من مات فات/ أت أت..

“Günümüz edebiyatı, fonetiği önemli bulduğundan düz yazıdaki ses uyumuna önem vermektedir.”

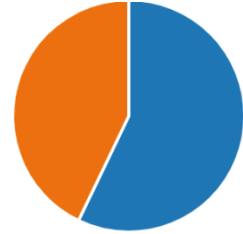

Bu yanıtta göre secî, modern/eski mukayesesinde bir parametre olarak kabul edilmelidir. Fakat düz yazıda bulunan fonetik uyum her iki dönemde de sıklıkla bulunduğundan eski/yeni kıyaslamasında makul bir seçenek gibi görülmemektedir.

6. Soru: كان بعمر الورد حين لقنته أمه الشهادة وأترغت فؤاده الغض بحب النبي ولا أحيانا غرو فالأذن تعشق قبل العين أحيانا cümlelerinin hangi döneme ait olduğunu düşünüyorsunuz?

Katılımcıların %43'lük kısmı bu soruda doğru seçenek olan yeni-modern şıkkını işaretlerken %57'si yanlış şıkkı işaretlemiştir.

● Eski-Kadim	20
● Yeni-Modern	15

7. Soru: Altıncı soruda geçen metnin hangi döneme ait olduğunu nasıl tespit ettiniz? şeklinde açık uçlu soru yöneltilmiştir.

Buna göre “Şehadet, peygamber sevgisi, fuâd gibi oturmuş kelimelere yer verilmiş, hikmet içerikli sözcükler tercih edilerek modern yapılar kullanılmamış”⁴⁹, “Manasına bakarak eski bir metin olduğunu düşünüyorum”, “Eski edebiyat unsurları ihtiva ediyor”, “Modern kelimelere rastlanılmamıştır” şeklindeki cevaplar, üzerinde tartışılması gereken yanıtlardır.

Katılımcıların zihinlerini çalılıyan önemli bir nokta olarak metin içeriğinde Hz. Muhammed (sav)’in adının geçmesi söylenebilir. Ne var ki bir metnin günümüz modern asrında kaleme alınıyor olması çok eski dönemlere ait müktesebattan bahsedilemeyecek olması anlamına gelmez. Çünkü böyle bir iddiada bulunmak, esas itibariyle

⁴⁹ Cümleler ankette geçtiği şekilde nakledilmiştir.

modern dönemde eskiye ait hiçbir yazının telif edilemeyeceğini söylemekle eş değerdir. Bu açıdan muhtevanın, metni eski ya da yeni olarak nitelendirmede bir parametre olamayacağı açıktır.

SONUÇ

Günümüzde önemli bir yarışın yaşandığı medya sektörünün gün geçtikçe gelişmesi ve buna bağlı olarak yapılan haber tercümeleri gibi etkenlerin temel sebebi olduğu ve ayrıca kültürel, ekonomik ve siyasi anlamda yaşanan gelişmelerin etkisi altında kalan diller arası diyalogun gün geçtikçe aynı hızda ilerlemesi, kaynak dil ile hedef dil arasında gerçekleşen sıkı etkileşimde önemli bir role sahiptir. Diller arası gerçekleşen bu sıkı etkileşim toplumu ve böylece toplumun yetiştirdiği sanatçıyı etkisi altında bırakmaktadır. Bir başka ifadeyle ister görsel ister sesli olsun artık hayatımızın bir parçası haline gelen medya dijital çağda yaşayan her bireyi bir şekilde tesiri altına almaktadır. Yaşanan bu ve benzeri gelişmelerin doğal bir sonucu olarak etki altında kalan insan da kullandığı dilin öncekinden farklı olduğunu anladığından artık yeni jargona uygun üretimler yapmaya başlayacaktır. Bu yeni jargonda kullanılan kimi kelimeler çoğunlukla ithal sözcüklerden oluşmaktadır. Kendi kelimelerini ve kavramlarını üretemeyen diller kendi düşünce dünyalarını da kontrol altında tutamaz ve bu değişime karşı koyamazlar.

“Modern Çağda Arap Edebiyatının Geçmişten Günümüze Nesir Örnekleriyle Tercüme Sorunları” başlığıyla hazırlanan bu çalışmanın hareket noktası, eski ve yeni dönemde kaleme alınan eserlerin Türkçeye çevirisinde yaşanan güçlükler ve bu güçlüklerle önerilebilecek çözümlerdir. Bu çalışma çerçevesinde teoride ortaya konan problem alanları ve çözümlerinin pratikte nasıl karşılık bulduğunun tespit edilme hedefi güdülmüştür. Buna göre eski kelimelerden ve karmaşık gramer yapılarından faydalanarak, -tüm metinler için aynı durumun söz konusu edilemeyeceğini de belirterek- bir başka deyişle Berâ‘atu’l-istihlal sanatı gereği metni daha

anlaşılmaz hale getiren eski dönem metinler, kolay anlaşılabilir olmamaları bakımından modern metinlerden ayrılmaktadır. Modern metinlerde yer verilen kadim anlatılar da metni eski döneme ait kılmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Alomırat Suliman ve Bulut Ali, *Arapça Edebi Metinler*, İFAV, İstanbul 2021.
- Anderson, Stephen, *Languages : A Very Short Introduction*, Oxford University Press, 2012.
- el-Câhız, *Kitâbu'l-Hayevân*, Matbaatu Mustafa el-Bâbî, Mısır 1975.
- el-Enbârî, Kemaleddin, *el-İnsâf fî mesâili'l-Hilâf*, DKİ, Lübnan 2007.
- er-Râcihî, Abduh, *et-Tatbîkun-Nahvî*, Dâru'n-Nehdati'l-Arabiyye, Beyrut 1979.
- İbn Akîl, Bahâüddîn, *el-Müsâid 'alâ teshîli'l-Fevâid*, Dâru'l-Fikr, Dımaşk 1982.
- İbn Malik, *el-Elfiyye*, Haşemi Yayınevi, Beyrut 2015.
- İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, Dâru's-Sadr, Beyrut 1993.
- Maria Jesus, *Romen Dillerinin Ortaya Çıkmasına Kadar Latincenin Geçirdiği Evrim*, Dil Ve Edebiyat Araştırmaları (DEA), Bahar, 2022; (25) 77-107 ISSN: 1308-5069 - E-ISSN: 2149-0651.
- Sâmerrâî, Fadıl, *Meânin-Nahvi*, Dâru'l-Fikr, Amman 2000.
- Suçın, M. Hakkı, *Arapça Çeviride Sözcük ve Kalıplaşmış İfadeler Düzeyinde Genel Eşdeğerlilik Sorunları*, Ankara 2004.
- Suçın, M. Hakkı, *Haber Çevirisi*, Opus Yayınları, İstanbul 2019.
- Suçın, M. Hakkı, *Öteki Dilde Var Olmak*, Say Yayınları, İstanbul 2013.
- Suyûtî, Celaleddin, *el-Behcetü'l-Merdiyye*, Haşemi, İstanbul 2015.

- Uysal, Halil, *Medya Sözlüğü*, İlim Yurdu, İstanbul 2016.
- Varol, Merve Çelik ve Erdem, “Kavram ve Kuramlarıyla Marshall McLuhan’a Bakış: Günümüzün Egemen Medya Araçları Ekseninde Bir Değerlendirme”, *International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS)*, 5/1, 2019, ss. 137-158.
- Yaran, Cafer Sadık, *İnformel Mantık*, Rağbet Yayınevi, İstanbul 2018.